

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

**Тема: «Правові та організаційні аспекти органічного виробництва в
Україні»**

Завідувач кафедри _____ к.ю.н. Завгородня В.М.
(підпис)

Керівник проекту _____ к.ю.н. Чурилова Т.М.
(підпис)

Виконавець студентка
групи Юмз-91с _____ Сиротенко Т.С.
(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	10
1.1. Особливості органічної системи господарювання та характеристика ринку органічної продукції в Україні.....	10
1.2. Перспективи та тенденції розвитку виробництва органічної продукції в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	31
2.1. Особливості правового регулювання органічного виробництва в Україні.....	31
2.2. Процедура сертифікації органічного виробництва: поняття, правові основи та механізм.....	41
2.3. Державне фінансування як інструмент ефективного розвитку ринку органічної продукції: правові засади, сучасний стан, проблеми.....	50
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	59
3.1. Організаційні аспекти ведення органічного сільського господарства у країнах Європейського Союзу.....	59
3.2. Правове регулювання органічного сільського господарства в країнах Європейського Союзу.....	66
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ЗУ – Закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України.

Мінекономіки - Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

США – Сполучені Штати Америки

ЄС – Європейський Союз

ООН – Організація Об'єднаних Націй

тис. – тисячі

грн. – гривні

га – гектар

млн – мільйонів

млрд – мільярдів

р. – рік

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогодні органічне виробництво виступає альтернативною технологією ведення сільського господарства. Попит на екологічні продукти харчування з кожним днем зростає, такі продукти стають світовим трендом. Також, виробництво органічної продукції виступає економічно вигідним видом господарської діяльності, адже така продукція має більшу ціну порівняно з традиційними товарами. Враховуючи, що аграрний сектор великою мірою впливає на економіку, розвиток органічного виробництва набуває великого значення, адже, дана технологія спрямована на збереження навколишнього середовища, сприяє поліпшенню здоров'я населення, забезпечує сталий розвиток.

Маємо констатувати, що виробники органічної продукції стикаються з такими проблемами як, нерозвиненість законодавчого регулювання даної сфери суспільних відносин, відсутністю ефективної державної підтримки, необізнаністю споживачів про переваги органічної продукції над традиційною, нерозвиненістю внутрішнього ринку споживання, відсутністю ефективної системи державного контролю.

Правове забезпечення знаходиться на стадії формування. Так, у серпні 2019 року вступив в дію ЗУ №2496-VIII від 10.07.2018 р. «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», яким встановлено національні стандарти виробництва органічної продукції. Проте, підзаконні нормативно-правові акти, які повинні впровадити механізми реалізації норм закону приймаються вкрай повільно. Під час дослідження було з'ясовано, що органічний сектор українського агропромислового комплексу в основному зорієнтований на експорт сировини за кордон. Україна посідає провідне місце у рейтингу країн за обсягами експортованої продукції до країн ЄС, а також у світі в цілому. Відсутність

налагодженого виробництва продукції з доданою вартістю гальмує розвиток сектору органічної продукції.

Розвиток внутрішнього ринку споживання органічної продукції значною мірою обмежується несприятливими демографічними тенденціями, а також стабільно низьким рівнем доходів населення та відсутністю перспектив його покращення найближчим часом.

Наступною проблемою є мала поінформованість населення щодо переваг органічних продуктів. Крім того, на полках крамниць, можна знайти багато псевдоорганічних продуктів. Саме це явище викликає недовіру у споживачів, і сумніви чи потрібно взагалі переплачувати. Тому налагодження системи контролю є надзвичайно важливим кроком у розвитку ринку органічної продукції. Адже, наявність юридичної відповідальності за недотримання вимог законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції є недостатнім заходом.

Щодо підтримки з боку з держави органічних виробників, то її майже немає, аграрний сектор підтримується лише наданням кредитів на поворотній основі, також дана програма державного кредитування, здійснюється на основі конкурсу, та участь можуть брати не тільки органічні виробники, тому виникає проблема, в отриманні такої допомоги. Також, державних програм навчання, саме органічному виробництву зовсім мало, тобто більшість виробників навіть не знають про економічні, екологічні переваги альтернативної системи господарювання.

Отже, ефективне правове регулювання, державна підтримка виробників органічної продукції, популяризація даного виду господарювання є основними ключами розвитку такого виробництва в нашій державі.

Тому тема розвитку органічного виробництва є досить актуальною, та заслуговує на увагу.

Ступінь розробленості теми в юридичній літературі. Загальні питання, стосовно правового регулювання виробництва органічної продукції, розвитку ринку органічних продуктів харчування, діяльності держави у формуванні

органічного сектору досліджувалися такими науковцями: Л. Лазаришина, М. Мальчик, Т. Гринько, В. Єрмоленко, В. Уркевич, Н. Берлич, Т. Коваленко, С. Марченко, Р. Безус, В. Писаренко, М. Коломійцева, Д. Піддубна, М. Фролова.

Науково-теоретичною базою цієї кваліфікаційної роботи слугували праці таких відомих вчених і науковців, як Є. Милованова, В. Артиша, А. Антонця, Д. Комаровської, О. Письменної, Н. Пархоменка, О. Мельничук, М. Капштика, Т. Чайка, Н. Зінойчук, О. Шубравська, В. Чудовська, Б. Дадашев, О. Шкутаров, С. Онисько, В. Ткачук, П. Скрипчук.

Зважаючи на суттєві зміни в національному законодавстві питання залишається актуальним і об'єктивно вимагає уваги.

Метою дипломної роботи є вирішення теоретичних та практичних проблем правового регулювання органічного сільського господарства, організаційних аспектів даної діяльності в Україні та ЄС.

У відповідності до такої мети було сформовано наступні **задачі**:

- визначити сутність органічного сільського господарства;
- дослідити особливості органічної системи господарювання;
- проаналізувати ринок органічної продукції в Україні;
- виявити проблемні аспекти функціонування органічного ринку;
- визначити та дослідити перспективи розвитку органічного сектору в Україні;
- провести аналіз законодавчої бази, якою здійснюється правове регулювання виробництва, обігу та маркування органічної продукції;
- дослідити та охарактеризувати процедуру сертифікації органічного виробництва;
- проаналізувати стан державної підтримки органічного сектору в Україні та визначити недоліки;
- дослідити сучасний стан органічного сільського господарства в ЄС;
- дослідити аспекти правового регулювання виробництва, обігу та маркування органічного виробництва в ЄС;

- здійснити аналіз системи державної підтримки органічного сектору в країнах-членів ЄС.

Об'єктом дипломної роботи є сукупність суспільних відносин, які виникають та існують у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції в Україні та ЄС.

Предметом дипломної роботи є нормативно-правові акти, норми яких регулюють відносини у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції; практика застосування; науково-теоретичні дослідження у цій галузі.

Методологія дослідження. Методи дослідження були обрані з урахуванням мети та задач роботи, його об'єкта і предмета. Для досягнення мети й забезпечення наукової обґрунтованості її результатів було використано ряд загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Насамперед:

- в основу кваліфікаційної роботи було покладено метод аналізу та синтезу, завдяки використанню якого, було окреслено теоретичні та практичні положення про органічне сільське господарство;

- завдяки методу системного аналізу було визначено відповідність норм національного законодавства вимогам законодавства ЄС;

- логіко-семантичний та діалектичний методи використовувалися під час визначення таких понять, як «органічне виробництво», «сертифікація органічного виробництва»;

- порівняльно-правовий метод використовувався при порівнянні законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції в Україні та країнах ЄС.

- аналітичний метод був застосований для узагальнення та встановлення недоліків національного законодавства, яким здійснюється правове регулювання виробництва органічної продукції;

- метод узагальнення надав можливість визначити отримані висновки здійснюваного нами наукового дослідження.

Практичне значення кваліфікаційної роботи насамперед полягає у тому, що її висновки та пропозиції дають змогу подальшому теоретичному

дослідженню питань, що виникають при веденні органічного сільського господарства, також можливе використання роботи або окремих її положень у розробці пропозицій до нормативно-правових актів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що кваліфікаційна робота є одним із комплексних досліджень, спрямованих на характеристику існуючого правового регулювання виробництва органічної продукції в умовах динамічних законодавчих змін. Результати, що відображають наукову новизну полягають у наступному:

уперше:

- досліджено стан внутрішнього ринку органічної продукції, та визначено перспективи його розвитку;

- критично оцінено правові засади діяльності ринку органічної продукції;

удосконалено:

- трактування визначень «органічне виробництво», «сертифікація органічного виробництва»;

- загальні положення щодо розвитку внутрішнього ринку органічної продукції;

дістали подальшого розвитку:

- науково-методичні підходи до обґрунтування ролі органічного виробництва в агропромисловому-комплексі та продовольчій безпеці держави;

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і пропозиції магістерської роботи оприлюднені:

- на Міжнародній науково-практичній конференція «Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan». Кишинів. Молдова. 2017 р. 3-4 листопада.

- на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти». Полтава. Ч. 2. 2017 р. 23 листопада.

- на конференції молодих вчених «Актуальні проблеми історії, філософії і права у дослідженнях молодих учених». Київ. 2020 р. 16 червня.

- на V Міжнародній науково-практичній конференції «Study of modern problems of civilization». Осло, Норвегія. 2020 р., 19-23 жовтня.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 95 сторінок. Список використаних джерел включає 95 найменувань і розміщений на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

1.1 Особливості органічної системи господарювання та характеристика ринку органічної продукції в Україні

На сьогоднішній час людство почало розуміти, що потрібно відходити від традиційного виробництва та переходити до екологічного, що дозволить зберегти ґрунти, забезпечити населення якісними та корисними продуктами харчування. Варто орієнтуватися на те, що сталие сільське господарство являється одним з основних компонентів сталого розвитку. У цьому випадку найбільш стійкою моделлю ведення сільського господарства виступає органічне сільськогосподарське виробництво.

Вивчення та дослідження наукової літератури з питань розвитку органічної системи господарювання дозволило зробити висновок, що не існує єдиного підходу до визначення даного поняття.

Взагалі засновником, такої концепції як «органічне землеробство», що виступає однією з форм ведення сільського господарства, вважають японського філософа Мокіші Окада (1882—1955 рр.), він наголошував, що екологічне землеробство має на меті вирішувати такі задачі:

- Виробляти продукти харчування, що підтримують життєдіяльність та поліпшують здоров'я людей;
- Бути екологічно безпечним, а також стабілізувати в природі біологічну рівновагу;
- Використовувати доступні та прості методи та засоби ведення господарства [1].

Як самостійний напрям органічне сільське господарство започатковано з 1940-х років у США та Європі на противагу залежності від синтетичних добрив

та засобів захисту рослин. Жером Ірвін Родейл засновник журналу - «Органічне фермерство і садівництво» - один з перших, хто популяризував сам термін, акцентуючи увагу на тому, що органічні продукти найкорисніші для здоров'я [2].

У більшості наукових досліджень такі поняття, як «органічне агровиробництво», «органічне землеробство», «виробництво органічної продукції», «екологічне сільське господарство», «органічне виробництво» ототожнюються, і не дарма, адже під кожним з цих понять ми розуміємо, систему ведення сільського господарства, що має на меті збереження навколишнього середовища, а також виготовлення продуктів харчування, що не шкодять здоров'ю споживачів. Органічне сільське господарство виступає системою виробництва, що безпосередньо підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем та людей.

Загально визнаний термін «органічне сільське господарство» (Organic Agriculture) було запроваджено Міжнародною федерацією органічного руху (IFOAM) понад тридцять років тому, під яким в англomовному світі мають на увазі толерантну до природи сільськогосподарську діяльність [1].

Причиною відсутності єдиного підходу до визначення поняття органічного сільського господарства, можна виокремити неоднакове його трактування різними мовами. Так, у Франції та Італії аналогом нашого - органічний є «biologique» та «biologica», у Польщі та Швеції використовуються терміни «ekologicznej» та «ekologisk» відповідно, в Англії – «organic», що є найбільш еквівалентним до дефініції вживаної в українській термінології. Також, причиною виступає різне правове забезпечення в різних країнах, внаслідок розбіжностей в законодавстві відсутнє єдине тлумачення цього поняття [2].

Відповідно до законодавства України, під органічним виробництвом слід розуміти, сертифіковану діяльність, що пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (включаючи всі стадії технологічного процесу, тобто первинне виробництво, підготовка, обробка, змішування, пакування, переробка та інші зміни стану продукції), що проводяться з чітким дотримання вимог законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції [3].

Між традиційним та органічним виробництвом є ряд відмінностей, що характеризують той чи інший вид ведення господарства. Для прикладу при традиційному виробництві застосовують генетично-модифіковані культури, в той час органічне виробництво допускає використання тільки сертифікованого органічного насіння та садібного матеріалу. Також під час ведення органічного господарства, забороняється використовувати синтетичні мінеральні добрива, стимулятори росту, антибіотики, гормони, застосовувати гербіциди для уповільнення росту бур'янів. Саме через такі заборони, розкривається сутність органічної системи господарювання, а найголовніше переваги.

Якщо говорити про переваги органічного господарювання над традиційним то вони є досить вагомими. По-перше, це економічні переваги – саме завдяки впровадженню сучасних технологій ведення господарства відповідно до вимог органічного виробництва, підвищуватиметься рентабельність завдяки зниженню витрат та зростанню доходів. Екологічними перевагами є збереження навколишнього середовища, відновлення виснажених ґрунтів, внаслідок відмови від мінеральних добрив, збереження біорозмаїття, місцевих ландшафтів. Соціальні переваги полягають, в створенні додаткових робочих місць в сільській місцевості, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. Також, не менш важливе, забезпечення населення безпечними та якісними продуктами харчування [4].

Серед недоліків, які на сьогоднішній день стримують розвиток органічного сектору, можна виокремити те, що органічне виробництво потребує значних фінансових витрат, а отже вироблена продукція має вищу цінову політику порівняно з традиційною, таке виробництво є більш трудомістким та тривалим, очікуваний прибуток не можна отримати відразу.

Проте підсумовуючи вищевикладене, можна, з впевненістю сказати, що органічне виробництво має набагато більше переваг ніж недоліків.

Взагалі органічна система господарювання ґрунтується на чотирьох принципах, здоров'я, екології, справедливості та турботи. Принцип здоров'я полягає в тому, що органічне сільське господарство покликане підтримувати та

поліпшувати здоров'я рослин, тварин, ґрунту, людини та екосистеми в цілому. Принцип екології, полягає в організації сільського господарства на принципах екологічних систем і циклів, співіснуючи і працюючи з ними, а також підтримувати їх. Принцип справедливості, тобто відносини будуються з урахуванням інтересів навколишнього середовища та життєвих потреб. Принцип турботи, полягає в тому, що управління органічним сільським господарством повинно мати відповідальний та попереджувальний характер для захисту здоров'я та добробуту як теперішнього так і майбутнього покоління [5].

Основними ознаками органічної системи господарювання слід вважати: наявність продуктового ланцюга органічного виробництва; сертифікація діяльності; здійснення відповідного маркування органічної продукції; доступ споживачів до інформації, якою підтверджується якість, безпека, процес виробництва органічної продукції; прозорість усіх стадій виробничого ланцюга; забезпечення екологічної безпеки; спрямування на отримання органічного продукту споживання [6].

Сучасне використання земель сільськогосподарського призначення досить часто не відповідає вимогам раціонального землекористування, більшість сільськогосподарських підприємств ведуть землеробство з ігноруванням, того що ґрунту необхідно повертати поживні речовини, які були винесені врожаєм. Саме внаслідок цього прогресує деградація земель. Серед земель України найбільшу територію займають землі сільськогосподарського призначення (71 відсоток), 78 відсотків з яких є ріллею.

За останніми оцінками наукових досліджень землі на яких здійснюється сільськогосподарська діяльність, на території нашої держави є досить виснаженими та визнаються такими, що втрачають поживні речовини. Причиною цьому виступає велика розораність земель, недостатнє внесення органічних добрив, вітрова та водна ерозія. Взагалі за якісною оцінкою ґрунтового покриву землі можна поділити на землі високої, середньої та низької якості. Високої якості 19,2%, переважно знаходяться у зоні Лісостепу та Степу, середньої 57%, низької 23% [7].

Дана ситуація є досить небезпечною, землі це найголовніший ресурс при веденні сільського господарства, тому на сьогоднішній день дуже гостро стоїть питання про впровадження технологій органічного землеробства, для того щоб виправити ситуацію, що склалась.

За статистикою внесення мінеральних та органічних добрив, то станом на 2016 рік площа сільськогосподарських культур, удобрена мінеральними добривами склала 15637,9 тис. га, у той час органічними 476,3 тис. га тобто в 3 рази менше [8].

Вбачається, що найважливішим ресурсом для забезпечення родючого шару ґрунтів виступають органічні добрива, побічна продукція, рослинні рештки, сидерати внесення останніх, позитивно впливає на фізичні, водно-повітряні, агрохімічні властивості ґрунтів. Використання органічних технологій в землеробстві, стимулює відновлення поживних речовин у ґрунті, та веде до підвищення природної біологічної активності. При веденні органічного землеробства нормалізується робота живих організмів, підсилюються відновлювальні властивості, відновлюється родючий шар землі, а в результаті ми отримуємо збільшення урожайності сільськогосподарських культур, та підвищення їх якості.

У багатьох країнах Західної Європи гичка буряків використовується не як корм, а виступає джерелом поповнення органіки в ґрунті. У 100 ц гички міститься в середньому 37 кг азоту, 9 кг фосфору, 57 кг калію. У Німеччині середня врожайність гички цукрових буряків становить 450 ц/га [9].

Однак, спостерігається і позитивна динаміка, для прикладу активізація процесів біологізації землеробства дає змогу зменшувати дефіцит балансу гумусу, який у 2010 році складав 530 кг/га у 2015 році, уже дещо менше 130 кг/га [7].

Тобто, можна зробити висновок що майбутнє саме за органічним веденням сільського господарства.

У більшості країнах світу вже сформувався ринок продукції органічного виробництва, налагоджені економічні відносини між операторами ринку, тими

хто займається виробництвом, переробкою та реалізацією органічної продукції, також ефективно здійснюються експортно-імпортні операції.

Все більше населення у світі, особливо у країнах з високим рівнем життя, почало віддавати перевагу екологічно чистим продуктам харчування, що передбачають використання методу мінімальної обробки ґрунту. Попит на екологічно чисту продукцію почав стрімко зростати впродовж останнього десятиліття.

За даними Organic World станом на 2018 рік, у 186 країнах світу з 230 займаються виробництвом органічної продукції. Загальна площа сільськогосподарських угідь, яка вважається органічною, у світі у 2018 р. становила 71,5 млн га, це лише 1,5 % від усієї площі. За часткою сільськогосподарських земель під органічним виробництвом від загальної площі земель сільськогосподарського призначення лідирують Ліхтенштейн - 38,5 %, Самоа - 34,5 % та Австрія - 24,7 % [1].

Взагалі обсяг світового ринку органічної продукції на початок 2019 року перевищив 101 млрд доларів США. Наприклад, в Німеччині склав 11,3 млрд доларів США, а у Франції 8,9 млрд доларів США [10].

В Україні на відміну від країн-членів ЄС, відсутні офіційні статистичні дані щодо кількості виробників органічної продукції, площі органічних сільськогосподарських угідь. Відсутність такої інформації значною мірою ускладнює розвиток органічного ринку, оскільки виробникам важко отримати повну інформацію про потенційних конкурентів, та постачальників органічної сировини, а отже в майбутньому виникає проблема з налагодженням ділових зв'язків. Отримати таку інформацію можливо тільки під час участі в виставках, конференціях, що присвячені виробництву органічної продукції.

Однак, за даними експертів темпи зростання українського органічного виробництва в 5,4 разу вищі, ніж у країнах Європи, та майже в 5 разів вищі, ніж у світі [11].

За інформацією зібраною в рамках проєкту «Дослідження органічного ринку та підтримка політичного розвитку», що впроваджувався за фінансової

підтримки Швейцарської Конфедерації, станом на 2019 рік в Україні налічується 597 виробників органічної продукції, хоча в 2018 році було зафіксовано 635 операторів, тобто відбувається певний негативний спад [12].

До ТОП-5 лідерів з виробництва в органічній продукції в Україні входили ТОВ «Органік Мілк» (ТМ «Organic Milk») та ТОВ «Старий Порицьк» (ТМ «Старопоріцьке») - виробники молочної продукції, ТОВ «ЕтноПродукт» (ТМ «ЕтноПродукт») - м'ясо, молоко, зерно, ТОВ «Органік оригінал» (ТМ «Екород») - бакалія, «Галекс-Агро» - експортно-орієнтований виробник зерна [13].

Найбільшу кількість органічних операторів зареєстровано в таких областях як Київська (58 операторів), Одеська та Херсонська (по 38 операторів), Житомирська (27). Аутсайдерами за кількістю органічних операторів виступають Чернівецька область (4 оператори), Сумська та Тернопільська (по 7 операторів), Івано-Франківська (9 операторів) [14].

Влітку 2020 року Сумський національний аграрний університет отримав статут органічного оператора по вирощуванню рослин [15]. Процедурою сертифікації займалася компанія «Органік стандарт», вирощування культур відбувається на території 4,5 га. Також, на території нашої області вирощується органічна гречка, лохина, овочі, а також займаються органічним бджільництвом.

Станом на 2018 рік в Україні загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та перехідного періоду складала близько 309,1 тис. га (0,7 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України) [12]. Отже, враховуючи дуже малий відсоток зайнятості земель саме під органічним виробництвом, можна з впевненістю говорити про великі перспективи в розвитку даної системи господарювання.

Так, найбільша площа органічних земель в 2018 р. оброблялась у компанії «Арніка» — 15,8 тис. га. У п'яти інших компаній, таких як «Галекс-Агро» (8,8 тис. га), «Агроекологія» (7,5 тис. га), «АгроінвестНатуральні продукти» (6,0 тис. га), «УкрБіоЛенд» (5,6 тис. га) площа органічних земель перевищувала 5 тис. га [13].

Лідерами за площами органічних сільськогосподарських земель і земель перехідного періоду є Херсонська, Одеська, Житомирська, Дніпропетровська та Полтавська області. Найменша кількість площ, зайнятих під органічне виробництво, та площ, що знаходяться у перехідному періоді, у Чернівецькій, Івано-Франківській, Сумській, Волинській та Закарпатській областях [14].

Щодо ринку органічної продукції то виділяють 4 етапи його формування: клубний, галузевий, ринковий та загальнонаціональний [16].

Клубний – фермери та споживачі зацікавлені в споживанні екологічної продукції, і задля цього організуються в товариства, організації.

Галузевий – зростає кількість операторів органічної продукції, починають формуватися асоціації та професійні об'єднання, створюється нормативно-правова база.

Ринковий – створюються закони, розвивається переробка й реалізація органічних продуктів. Загальнонаціональний – суспільство починає усвідомлювати переваги органічного сільського господарства, держава в свою чергу активно допомагає розвитку. Поки що наша держава знаходиться на ринковому етапі формуванні ринку органічної продукції. Насамперед, це пов'язано з встановленням законодавчої бази, та побудовою системи сертифікації органічного виробництва.

У теперішній час український ринок органічної продукції поступово розвивається, збільшується асортимент, споживачі можуть придбати не тільки органічні крупи, які виступали основною продукцією на стадії становлення ринку, а також можуть придбати молочні, м'ясні продукти, овочі, фрукти, зелень, прянощі. Також, деякі виробники та продавці органічної продукції почали переходити на зовсім інший рівень, та реалізовувати вже перероблені продукти – ковбаси, сири, сухі сніданки та інші. Безперечно, це вимагає від виробників та переробників додаткових зусиль, насамперед фінансових вкладень, адже кожен етап органічного виробництва повинен відповідати певним вимогам та пройти сертифікацію. Проте враховуючи світовий бум на органічну продукцію

харчування, це дозволить їм знайти та зайняти свою нішу на ринку, внаслідок чого забезпечити свою фінансову стабільність.

Обсяг внутрішнього ринку органічної продукції у 2019 році склав на суму близько 575 млн грн, що в еквіваленті близько 24,3 млн доларів США. Найбільшим попитом користується органічна молочна продукція, 55,7% від загально споживання органічних продуктів. На другому місці знаходяться круп'яні та зернові вироби, борошно, насіння 115 млн грн. На третьому місці знаходяться органічні овочі та фрукти 35 млн грн. Менше попитом користуються м'ясні продукти, соки, напої, прянощі [12].

Взагалі в Україні сертифіковані такі види органічних продуктів: зернові культури (пшениця, тритікале, жито, ячмінь, просо, овес, кукурудза, гречка, тощо); бобові культури (соя, горох, люпин, квасоля, вика, боби тощо); олійні культури (ріпак, соняшник, льон, гірчиця); овочі (картопля, буряк, морква, капуста, огірки, спаржа, помідори, цибуля, кабачки, перець, ревінь); зеленні (петрушка, салати, кріп); кавуни, гарбузи; дині, фрукти (сливи, вишня, груші, яблука, абрикоси) – свіжі, морожені, сушені; ягоди (малина, суниця, ожина, полуниця, брусниця, чорниця, журавлина, кизил, калина, чорноплідна горобина, бузина) - свіжі, морожені, сушені; ефіроолійні культури (лаванда, троянда, шавлія, коріандр, розмарин); молоко, сметана, кефір, м'який сир, масло, вершки; м'ясо; гриби; яйця; горіхи, мед; перероблена продукція: крупи, хлібобулочні вироби, борошно, сиропи, джеми, соки, рослинні олії, соуси, консервовані овочі, тощо.

У той час, експорт органічних продуктів у 2019 році склав 189 млн доларів США, майже в 8 разів більше ніж спожито на внутрішньому ринку. Органічна продукція українського виробництва користується великим попитом у більшості країнах світу. Україна експортувала понад 80 різних органічних продуктів до близько 35 країн у 2018 році. Країнами лідерами по імпорту української органіки виступають: Нідерланди, США, Швейцарія, Велика Британія, Литва. Також, Україна посідає лідируючі позиції серед країн експортерів органічної продукції до країн ЄС, 1 місце в Європі та 2 місце у світі (зі 123 країн). Великий інтерес

зарубіжних країн до нашої органічної продукції свідчить про її якість. Експорт поки що єдиний орієнтир для українських виробників органіки [12].

Основною органічною продукцією, що експортується з України виступають – зернові, олійні та бобові культури, гриби, горіхи та лікарські трави. Останнім часом, українські товаровиробники продають за кордон не тільки сировину, а й перероблену продукцію. Для прикладу, експорт органічної соняшникової олії значно виріс у 2018 році.

Враховуючи великий обсяг експортованої органічної продукції, саме ця продукція може стати однією із ключових складових експорту нашої держави, це тільки підвищить статус нашої держави на міжнародному ринку, буде сприяти зацікавленості іноземних партнерів до вітчизняної сільськогосподарської продукції.

На сьогоднішній день потенціал українських товаровиробників органічної продукції не розкрито в повній мірі, це зумовлено відсутністю ефективної цінової політики. Ціни на органічні продукти харчування в точках реалізації на сьогоднішній день значно завищені. Наприклад, за кордоном націнка в середньому складає 15-30%, максимум 50%, у той час в Україні може сягати 200-300%.

Потенційними споживачами органічної продукції виступають близько 5% населення великих та близько 1-2% населення середніх міст України. На сьогоднішній день великого значення набуває проведення інформаційної політики, з метою інформування споживачів про особливості виробництва органічної продукції, користь такої продукції для здоров'я, та внесок такої системи господарювання у збереження навколишнього середовища. Потенційними споживачами органічної продукції здебільшого виступають: люди з вищою освітою; середній та вищий соціальні класи; люди, що піклуються про своє здоров'я; люди з високою купівельною спроможністю; сім'ї з дітьми до 7 років [16].

Враховуючи наведену статистику можна з впевненістю сказати, що український ринок органічної продукції, поки що, пасе задніх. Нерозвиненість

внутрішнього ринку стримує розвиток даної системи господарювання в нашій державі. Можна виокремити такі причини, низького рівня споживання органічної продукції: необізнаність та непоінформованість населення про переваги таких продуктів харчування; наявність на полицях магазинів псевдо-органічної продукції, споживачі не завжди можуть розпізнати якісні продукти, тому не хочуть переплачувати; низький рівень заробітної плати, тільки жителі великих міст можуть дозволити собі таку продукцію.

1.2. Перспективи та тенденції розвитку виробництва органічної продукції в Україні

На теперішній час ринкова економіка розвивається стрімким темпом, збільшуються потреби суспільства у споживанні, а тому збільшується асортимент продовольчих та непродовольчих товарів. Однак, якість таких товарів стала гіршою, дослідженню піддавалися не всі продукти, тому вплив на здоров'я людини деяких з них взагалі невідомий. Внаслідок цього все більше споживачів у світі задумуються про власне здоров'я, тому переходять на здоровий спосіб життя, споживають продукти харчування підвищеної якості, харчування виступає невід'ємною складовою повноцінного життя.

Через те, що уподобання споживачів змінюється, повинні також змінитися методи ведення сільськогосподарського виробництва, насамперед стимулювати його перехід від традиційного до органічного, відмовитися від хімічних добрив та ГМО. Отже, споживання здорової продукції та необхідність зберегти навколишнє природне середовище виступають факторами впливу на спосіб виробництва, насамперед розвиток його органічної складової.

Україна являється аграрною державою. Аграрний сектор економіки України, що складається з сільського господарства, харчової та переробної промисловості формує продовольчу, економічну, екологічну та енергетичну безпеку. Завдяки агропромислому комплексу створюється близько 18%

валової доданої вартості держави, він виступає одним з основних бюджетоформуючих секторів національної економіки.

Згідно з рішенням Продовольчої і сільськогосподарської комісії ООН (ФАО) Україну віднесено до числа держав, які у недалекому майбутньому мають стати донорами продовольства у світі [17].

Органічна система ведення сільського господарства відіграє дуже велику роль у формуванні агропромислового-комплексу нашої держави. Формування ринку органічної продукції, та інтеграція України в світовий простір виступають економічною основою для забезпечення продовольчої безпеки та підвищення ефективності аграрного сектора економіки, стимулюватиме економічний та соціальний розвиток сільських територій. При цьому необхідна налагоджена інфраструктура ринку органічної продукції, яка забезпечує здійснення процесів обміну від виробника до споживача такої продукції (ярмарки, профільні магазини, магазини, ринки).

Органічне виробництво в Україні почало розвиватися лише наприкінці 1990-х років. У той час великі міжнародні компанії для початку знаходили збанкрутілі фермерські господарства. Потім відповідно до іноземних органічних стандартів проводилася сертифікація виробництва та продукцію відправляли на експорт. Хоча якість органічних зернових на той час була низькою, вона повністю влаштовувала замовника, адже в Європі тривав бум на тваринництво, а українські корми були значно дешевшими [17].

Однак, на сьогодні ситуація змінилась Україна здійснює виробництво якісної органічної продукції. Враховуючи, що Україні відсоток земель на яких здійснюється органічне виробництво, наша держава має великий потенціал у розвитку такої системи господарювання, та зайняти лідируючі позиції на світовому ринку, як за площею сертифікованих земель, так і за внутрішнім споживанням, а також експортом виготовленої продукції.

Однак, для того щоб досягти вершин у даному напрямку, потрібно побудувати конкретну та ефективну державну політику, пріоритетом якої буде розвиток органічного господарювання.

Велику роль у розвитку органічної системи господарювання відіграє державне регулювання органічного виробництва та ринку органічних продуктів, воно повинно бути комплексним. Основними складовими державного регулювання виступають наступні: законодавче та нормативне забезпечення; науково-дорадча підтримка; маркетингова та інформаційна підтримка; зовнішньо-економічна діяльність; забезпечення безпеки та якості органічної продукції [18].

Законодавче та нормативне забезпечення полягає в встановленні на законодавчому рівні чітких та прозорих правил гри, тобто встановлення правового поля в межах якого повинні грати учасники ринку органічної продукції.

Фінансова підтримка та система стимулювання, впровадження нових альтернативних методів ведення сільського господарства потребує значних знань та фінансових ресурсів. Саме тому держава завдяки застосуванню фінансових інструментів повинна створити сприятливі умови для розвитку органічного виробництва, заохочувати виробників та налагодити систему примусу за порушення екологічних вимог.

Науково-дорадча підтримка, реалізується шляхом формування та розвитку наукової бази у сфері виробництва органічної продукції, та повинна включати в себе консультації для виробників, залучення міжнародних експертів для отримання досвіду, якісної вищої аграрної освіти. Держава також повинна стимулювати виробництво та впровадження екологічних засобів захисту рослин та тварин, органічних добрив; розширення наукових досліджень органічного виробництва.

Маркетингова та інформаційна підтримка. Маркетингова допомагає прогнозувати товарообіг, дослідити потреби та переваги споживачів при купівлі продукції, знайти оптимальну цінову політику, дослідити оптимальні канали збуту. Інформаційна підтримка полягає в популяризації органічних продуктів харчування, пропаганду здорового способу життя.

Зовнішньо-економічна діяльність, полягає у налагодженні зовнішньо-економічних зав'язків, для того щоб полегшити доступ на зовнішні ринки органічної сільськогосподарської продукції.

Забезпечення безпеки та якості органічної продукції. Полягає в організації заходів що пов'язані з сертифікацією, стандартизацією та маркуванням органічної продукції. Тобто, встановлення чітких правил, яких повинні дотримуватися виробники органічної продукції, забезпечення захисту прав споживачів, через систему контролю, впровадження державного маркування.

На основі цього, можна виокремити основні чинники, що на сьогоднішній день стримують зростання обсягів виробництва органічної продукції. Такі чинники можна поділити на 3 групи: інституційно-правові, соціально-психологічні, фінансово-економічні [19].

Інституційно-правові: негармонізоване законодавство України у сфері виробництва органічної продукції з нормами ЄС; відсутність державної підтримки розвитку виробництва органічної продукції; відсутність розвинених регіональних центрів органічного сільського господарства; відсутність Національного плану дій для розвитку органічної системи господарювання.

Соціально-психологічні: низький рівень екологічної свідомості населення; низький рівень обізнаності населення та товаровиробників про переваги органічної продукції; відсутність профільних навчальних курсів з теорії та практики ведення органічного господарства; низький рівень життя населення.

Фінансово-економічні: фінансові витрати, що пов'язані із зменшенням обсягів виробництва; відсутність дієвого механізму страхування ризиків в сільськогосподарському виробництві; відсутність фінансової підтримки з боку держави у перехідний період.

На сьогоднішній день, скалась така ситуація, що впровадженням та популяризацією органічної системи господарювання займаються громадські організації, спілки що здійснюють свою діяльність на добровільних засадах. Це виступає великою проблемою для органічних операторів, адже основну інформацію вони отримують не від органів державної влади, а безпосередньо від

сертифікаційних органів, громадських організацій, асоціацій учасників органічного виробництва. Дані які надають такі організації можуть суттєво відрізнитися, внаслідок чого дезорієнтуються виробники. Однак, вони вносять вагомий внесок в розвиток органічного руху в Україні.

Наприклад, Органічна Україна [20] – громадська спілка виробників органічних сертифікованих продуктів. Головною метою діяльності є забезпечення та захист законних прав та інтересів виробників органічної продукції, шляхом здійснення діяльності пов'язаної з популяризацією та розвитком органічного руху в Україні та світі. Також, організують різні заходи, у вигляді конференцій, форумів, дискусій на різні теми.

Федерація органічного руху України [21], головною метою своєї діяльності вбачає всебічну пропаганду цінностей та світогляду, притаманних прибічникам світового органічного руху, розвиток органічного виробництва, розширення внутрішнього ринку екологічних продуктів харчування. Була створена у 2005 році, та надає послуги консультування щодо переваг та вимог системи органічного господарювання, проведення безкоштовних семінарів, конференцій, круглих столів, виставок, надання реклами у виданнях Федерації.

Міжнародна благодійна організація «Інформаційний центр «Зелене досьє» [22], організація займається поширенням принципів сталого розвитку в суспільстві, інтеграції їх до національної політики та урядових програм завдяки розповсюдження інформації екологічного та соціального характеру до засобів масової інформації, місцевих громад, влади та бізнесу стимулюючи їх до конкретних практичних дій.

Також розвиток органічного виробництва в Україні великою мірою залежить від інвестицій, що залучаються іноземними інвесторами.

Фахівці комерційної служби Посольства США в Україні підрахували, що середня окупність інвестицій у наше органічне землеробство доходить до 300 %, що безумовно робить його чи не найпривабливішим напрямом для вкладення грошей [23].

Мінекономіки тісно співпрацює з міжнародними проєктами, що мають на меті розвиток органічного виробництва, зокрема з:

- Проєкт «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства» [24]. Мета даного проєкту полягає в навчанні, покращенні підготовки та підвищення кваліфікації фахівців та керівників підприємств. Вбачається, що саме завдяки підвищенню кваліфікації та наданні нових знань вибудовується ефективна система господарювання, яка забезпечує якісними продуктами. Навчання базується на досвіді впровадження органічного виробництва у Німеччині.

- Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» [25], спрямована на зростання торгівлі продукції з вищою доданою вартістю. Дана програма має два пріоритетних завдань, таких як: а) удосконалення нормативно правової бази та покращення бізнес-середовища задля підвищення якості та безпечності продукції, б) розвиток потенціалу для підвищення торговельних можливостей. Дана програма впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія), швейцарською консалтинговою компанією яка працює у напрямку безпеки харчових продуктів від здорових тварин. Більшість заходів, що проводяться у вигляді тренінгів, зустрічей є абсолютно безкоштовними які можна відвідати, головне бажання.

- Проєкт «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні» фінансується Євросоюзом [26]. У рамках проєкту заплановано виконання таких компонентів: Стратегічне планування, програмування, управління та виконання робіт у галузі сільського господарства та сільських територій; Фінансовий менеджмент; Розробка, наближення та оцінка регуляторного впливу законодавства; Підтримка інших міжгалузевих ініціатив та ініціатив щодо розвитку потенціалу.

Зарубіжні проєкти що реалізуються на території нашої держави, дають можливість українським фахівцям набути цінні вміння та знання, обмінюватися

досвідом з іноземними науковцями. Крім цього, українські сертифіковані виробники органічної продукції отримують доступ до нових ринків збуту, можуть розширити свої можливості та потенціал.

На території Сумської області відбудеться впровадження екологічних проєктів профінансованих Міністерством довкілля Німеччини [27]. Проєкти будуть реалізовуватися в трьох напрямках: переорієнтація місцевих жителів на вирощування органічних ягід, лікарських рослин; орієнтування на збереження родючості ґрунтів, впровадження органічного землеробства та використання природних методів та засобів підвищення урожайності; реформація лісів на змішані, що підвищить їхню стійкість до шкідників та інших загроз. Впровадження буде відбуватися на території Деснянського біосферного резервату - природоохоронної території, затвердженої рішенням ЮНЕСКО. Також, Німеччина профінансує подібні екологічні проєкти в Львівській та Волинській областях.

Тобто, можна з впевненістю сказати, що іноземні інвестори зацікавлені у розвитку органічного виробництва на території України. Насамперед, наша держава має значний потенціал, через наявність великої кількості вільних земель які можна реабілітувати, та успішно використовувати під органічне землеробство. Можна виділити такі основні чинники, що стримують залучення іноземних інвестицій, насамперед, це нерозвиненість законодавчої бази, відсутність ефективної системи контролю ринку органічної продукції, відсутність системи заохочення іноземних інвестицій.

Під час впровадження органічної системи господарювання, у більшості країнах світу на державному рівні закріплено конкретний план дій щодо розвитку такої галузі виробництва. На сьогоднішній день у нашій державі на законодавчому рівні затверджено декілька програм розвитку нашої держави в різних галузях, у деяких з них згадується про органічну систему ведення сільського господарства.

На сьогоднішній день, в Україні основним документом, у якому визначено пріоритетність збереження довкілля виступає ЗУ «Про Основні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [28]. Головною метою державної екологічної політики визначається досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України, внаслідок чого відбудеться забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, а також впровадження збалансованого природокористування, збереження та відновлення природних екосистем.

Зрозуміло, що для поліпшення екологічної ситуації у нашій державі, є надзвичайно важливо впроваджувати органічну систему господарювання, насамперед така система господарювання дозволить відновити ґрунти, зменшити викиди в атмосферу, забезпечити біорізноманіття, та взагалі позитивно вплине на навколишнє середовище. Проте у даній стратегії про органічне виробництво навіть не згадується. На нашу думку це велика помилка законодавця.

У попередній версії Стратегії державної екологічної політики України, що діяла до 2020 року, передбачалося реалізацію таких заходів, як: створення умов для широкого впровадження технологій органічного виробництва та збільшення до 2020 року частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві, до 7 відсотків [29].

Однак, як показують статистичні дані виконати такий амбітний план не вдалося, тому у Стратегії що буде діяти до 2030 року, впровадження органічної системи господарювання навіть не передбачено.

Наприклад, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [30] передбачає, що одним із пріоритетних напрямків, досягнення цілей є сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах.

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [31], положенням даного нормативно-правового акту передбачено сприяння створенню нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та

модернізації існуючих у сфері виробництва органічної продукції. Після виконання відповідних заходів очікується розширення площі виробництва органічної продукції та сировини. Основними проблемами які гальмують розвиток даної сфери діяльності вбачається недосконалість законодавства та відсутність мотивації у сільськогосподарських виробників до розвитку трудомістких галузей та високою вартістю капіталу.

Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року [32] наголошує на необхідність урізноманітнення товарних позицій експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості (у тому числі органічної продукції). Адже саме завдяки нішевій продукції можна завоювати та посилити позиції на світовому продовольчому ринку.

Планом заходів з реалізації даної стратегії, передбачено розроблення механізму державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання під час виробництва ними органічної продукції та харчових продуктів, невластивих для українського ринку, але трендових та дефіцитних на ринку інших країн, однак виконавця та строк виконання не визначено.

Концепція Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року [33], передбачає що після виконання поставлених завдань, частка органічного овочевого ринку збільшиться до 10% загалу.

Проте, враховуючи, що деякі положення цих програмних документів дублюються з року в рік, сподіватися на їх виконання не потрібно. Так на державному рівні складаються програми, концепції, стратегії розвитку, однак вони зовсім не виконуються, у цьому і полягає проблема. Тому залишилося зробити наступний крок – саме перейти від законодавчого закріплення концепцій, стратегій, програм до конкретних дій реалізації фінансової та організаційної підтримки органічних товаровиробників.

Вирощування органічних овочів та фруктів є досить перспективним напрямком в Україні, адже частка зайнятих земель під органічне виробництва є досить низькою. Звичайно їх урожайність, може значно зменшитися, десь у 2-4

рази внаслідок відмови від використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин. Для вирощування, збирання, зберігання та транспортування органічних овочів та фруктів необхідно докласти додаткових зусиль, насамперед: задіяти більше ручної праці, закупити органічні добрива та біологічні засоби захисту рослин, купити спеціальну техніку, зробити відповідне пакування, прилаштувати складські приміщення. Внаслідок цього ціни на такі товари є досить високими, та є недоступними для більшої кількості споживачів, відповідно кількість виробників такої продукції невелика. Однак, варто наголосити, що ґрунтово-кліматичні умови України є сприятливими для вирощування великої кількості видів продукції рослинництва, насамперед овочів. Вирощування органічних овочів та фруктів виступає оптимальним варіантом для невеликих фермерських господарств, адже почати можна з меншого, а знайшовши свою нішу на ринку органічної продукції, надалі розвивати такий напрямок. Багато земель у невеликих селах, взагалі давно не використовувалися під сільськогосподарське виробництво, на багатьох землях мінеральні добрива взагалі не вносилися, через брак коштів у фермерів, а отже сертифікацію можна пройти набагато швидше.

Вирощування зернових, зерново-бобових та олійних культур на внутрішній ринок та експорт залишається на сьогодні перспективним напрямком діяльності. Відповідно до досвіду ПП «Агроекологія», та фермера В. Ярошенка з Полтавської області, урожайність зернових та олійних культур за умов дотримання принципів органічного виробництва зростає, ціна на сертифіковану органічну продукцію вища як мінімум на 30% [17].

Враховуючи, що українські органічні зернові та олійні культури користуються великим попитом в інших країнах, та складають найбільшу частку експортованої органічної продукції, впровадження органічної технології вирощування таких культур є досить перспективним напрямком ведення сільськогосподарського виробництва.

Окрім, того що можна займатися вирощування органічних овочів та фруктів, зернових та олійних культур, також велику увагу потрібно приділяти

розвитку тваринницької галузі за органічними стандартами. Наприклад, органічні молочні продукти користуються найбільшим попитом на внутрішньому ринку органічної продукції. Органічне тваринництво більш доцільно розвивати, насамперед у регіонах, де на достатньому рівні розвинуто органічне рослинництво.

Отже, враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що виробництво органічної сільськогосподарської продукції поступово розвивається, розширюється асортимент, збільшуються темпи приросту, насамперед завдяки активній діяльності учасників ринку органічної продукції. Ефективність та життєздатність органічного виробництва в аграрному секторі економіки нашої держави повинно визначатися державною політикою, яка у поєднанні з природно-кліматичними умовами, зможе забезпечити внутрішній ринок доступною органічною продукцією, яку зможуть дозволити собі всі верстви населення. Також, це дозволить залучити іноземні інвестиції, що сприятимуть подальшому розвитку органічного виробництва, та створить сприятливі умови щодо експорту такої продукції.

Для ефективного розвитку органічної системи господарювання, на законодавчому рівні потрібно затвердити Національний план дій. Він повинен будуватися на таких концептуальних положеннях: створення нормативно-правової бази; запровадження механізму державної підтримки; розвиток земельних відносин та форм господарювання; впровадження наукової та дорадчої підтримки розвитку органічного виробництва; удосконалення управління; розвиток аграрного ринку.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Особливості правового регулювання органічного виробництва в Україні

Суб'єкти ринку органічної продукції повинні здійснювати свою діяльність у відповідному правовому полі. Держава через уповноважені органи повинна забезпечити ефективне правове регулювання даної сфери діяльності, при цьому створюючи сприятливе становище для розвитку органічного сектору.

На сьогоднішній день, Україна рухається в напрямку євроінтеграції. У преамбулі Конституції України визначено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС є адаптація законодавства, тобто приведення законів нашої держави та інших нормативно-правових актів до законодавства ЄС [34].

Насамперед, Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р., передбачено, що сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства. Відповідно до додатку XXXVIII до Глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання провести поступове наближення національного законодавства до законодавства ЄС щодо органічного фермерства [35].

Під час прийняття органічного законодавства повинні бути враховані вимоги таких законодавчих актів ЄС, як Регламент Ради (ЄС) № 834/2007 від 28.06.2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, Регламент Комісії (ЄС) № 889/2008 від 05.09.2008 р. «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для

впровадження Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007», Регламент Комісії (ЄС) № 1235/2008 від 08.12.2008 р. «Детальні правила впровадження Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 щодо порядку імпорту органічної продукції з третіх країн» [36].

У відповідність до даних положень, у 2018 році Верховною Радою України було прийнято новий ЗУ № 2496-VIII «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3], який визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, правові засади регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції, основи функціонування ринку органічної продукції, правові аспекти діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у визначених сферах. Законом встановлюються основні вимоги до виробництва органічної продукції, обіг та маркування та реалізація такої продукції, та механізм сертифікації органічного виробництва.

Так, як Україна має значний потенціал з екологічної та з економічної точки зору, зайняти провідне місце серед виробників органічної продукції у Європі та світі, під час створення та прийняття даного Закону були враховані вище перелічені законодавчі акти ЄС.

Статтею 42 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3], одним із напрямків міжнародного співробітництва визначено, адаптацію законодавства України у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції до відповідного законодавства ЄС.

Також, коли запрацює національне регулювання органічної сфери, Україна має можливість звернутися до ЄС, а саме до Єврокомісії з пропозицією про початок перемовин, про те, щоб юридично визнати еквівалентність вимог. У випадку позитивного результату, українська органічна продукція зможе ввозитися в Європу без проходження додаткової сертифікації, та маркуватися українським державним логотипом.

Як наголошує Є.В. Милованов, формування дієвої нормативно-правової бази регулювання органічної сфери, має потенційні вигоди для держави, виробників та споживачів [37]. Для держави насамперед: розвиток сільськогосподарської галузі, створення додаткових робочих місць, залучення іноземних інвестицій, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, крок до європейської інтеграції.

Для виробників: офіційне затвердження методів органічного виробництва; захист від недобросовісної конкуренції; збільшення обсягу внутрішнього ринку органічної продукції; підвищення довіри споживачів до вітчизняних продуктів; стимулювання виробників через державні механізми.

Для споживачів: гарантування якості органічної продукції; відсутність псевдо-органічних продуктів на полицях магазинів; зайнятість сільського населення; перспективи збереження довкілля для майбутніх поколінь.

До прийняття нового законодавчого акту діяв ЗУ № 425-VII від 03.09.2013 р. «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», втрата чинності від 02.08.2019 р. [38]. Даний законодавчий акт зовсім не працював, за часи його дії так і не було прийнято більшість підзаконних нормативно-правових актів, на які здійснюється посилення. Також, основними недоліками цього законодавчого акту були: невідповідність законодавству ЄС, що спричиняло великі бар'єри для експорту органічної продукції, відсутність положень щодо процедури сертифікації органічного виробництва, відсутність системи контролю за виробництвом та обігом органічної продукції.

Фактично у нашій державі зовсім не регулювалась діяльність з виробництва, обігу та маркування органічної продукції, це призвело до великих проблем, насамперед, на ринку з'явилося дуже багато псевдо-органічних продуктів, що негативно впливає на довіру споживачів та спричиняє недобросовісну конкуренцію, також у виробників виникали проблеми з експортом органічної продукції.

Звичайно прийняття даного законодавчого акту у 2013 році було певною мірою позитивним зрушенням на той час у напрямку формування необхідного

правового поля для впровадження та розвитку органічного виробництва, однак саме неточність змісту та неузгодженість з європейськими нормами, не дали очікуваного ефекту.

На сьогоднішній день органічне законодавство в повній мірі ще не сформовано. ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3], містить ряд посилань на підзаконні нормативно-правові акти, певну кількість з них уже прийнято, деякі знаходяться ще на стадії розробки. Проаналізуємо дані законодавчі акти.

Зокрема у Законі міститься посилання на 12 нормативно-правових актів. З них прийнято та введено в дію 8 актів. Такими виступають:

- Постанова КМУ № 970 від 23.10.2019 р. «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» [39]. Саме цим законодавчим актом визначено чіткі правила, яких повинен дотримуватися виробник при здійсненні діяльності в тій чи іншій галузі органічного виробництва.

- Постанова КМУ № 87 від 12 лютого 2020 р. «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу» [40]. Даним актом визначено порядок ведення Державних реєстрів, запровадження та функціонування таких реєстрів є дуже важливим та позитивним кроком у розвитку органічного виробництва.

Насамперед, передбачено, що реєстри функціонують у вільному доступі та є безкоштовними. Реєстр операторів дозволить отримати достовірну статистику про кількість товаровиробників органічної продукції, а споживачі зможуть самостійно перевіряти да добросовісність виробника, та бути впевнені в якості продукції, що купують. Реєстр органів сертифікації, дозволить перевірити чи на законних підставах здійснює свою діяльність сертифікаційний орган. Реєстр

органічного насіння і садивного матеріалу, забезпечить операторів достовірною інформацією чи належної якості продукції, чи не мають вони справу з шахраями.

Як, наголошувалося раніше, наразі таку інформацію можна отримати тільки від сертифікаційних органів, громадських організацій, тому досить часто така інформація не співпадає, внаслідок чого дезорієнтуються як виробники так і споживачі органічної продукції, а це негативно впливає на розвиток даної сфери суспільних відносин.

- Наказ Мінекономіки № 985 від 26.05.2020 р. «Про затвердження Порядку ведення Переліку органів іноземної сертифікації» [41]. У даному Переліку будуть перераховані, всі іноземні органи сертифікації, що уповноважені здійснювати свою діяльність на території України, у випадку відсутності такого органу, то продукції що ним сертифікована, не може реалізовуватися на території держави.

- Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 143 від 19.03.2019 р. «Про затвердження Порядку підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції у сфері органічного виробництва» [42]. Інспекцією господарств займаються інспектора з органічного виробництва, вони повинні відповідати певним вимогам, та мати відповідні знання, тому законодавством передбачено певну процедуру підтвердження таких знань, даним Порядком визначено механізм реалізації такої процедури.

- Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 67 від 22.02.2019 р. «Про затвердження державного логотипа для органічної продукції» [43]. Вся органічна продукція вироблена відповідно до національного законодавства, повинна маркуватися державним логотипом, даним актом визначено графічне зображення логотипу, його технічний опис та вимоги до нанесення.

- Наказ Мінекономіки № 1073 від 09.06.2020 р. «Про затвердження Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати

у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях» [44]. Органічна продукція повинна вироблятися без використання шкідливих речовин, даний Перелік регламентує, які саме речовини можуть використовуватись при виробництві та які граничні норми.

- Наказ Мінекономіки № 1141 від 17.06.2020 р. «Про затвердження Порядку розгляду апеляцій на рішення органів сертифікації» [45]. Рішення сертифікаційного органу за певних обставин може бути упередженим та несправедливим, тому на законодавчому рівні закріплено право на оскарження. Вона реалізується на двох рівнях, звернення з апеляцією безпосередньо до органу сертифікації та звернення до Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів.

- Наказ Мінекономіки № 109 від 30.01.2020 р. «Про затвердження форми заявки на внесення до Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції» [46].

- 21 жовтня 2020 року КМУ прийнято Постанову №1032 «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970» [47], з цього моменту в Україні вибудовується власна система сертифікації органічного виробництва та продукції, що досить позитивно вплине на розвиток органічного сектору. Даним актом визначено вимоги до сертифікації та порядок видачі сертифікату, його дублікату та форму.

На стадії розробки та прийняття знаходяться такі законодавчі акти: Проект наказу Мінекономіки «Про затвердження Порядку подання зведених матеріалів щодо обсягів органічної продукції, що вводиться в обіг операторами, та періодичність їх декларування», знаходиться на стадії розробки; Проект наказу Мінекономіки «Про затвердження вимог до матеріально-технічної бази та інших об'єктів інфраструктури» проєкт розроблено; Проект наказу Мінекономіки «Про затвердження Порядку звітування органів сертифікації про видані сертифікати».

Тобто, на даний момент неприйнятими залишаються три підзаконні нормативно-правові акти.

Для ефективного функціонування ринку органічної продукції повинен здійснюватися належний контроль та передбачений механізм примусу за недотримання вимог законодавства.

Взагалі у світі існує три основні типи контролюючих систем виробництва органічної продукції. Такими виступають: державна, приватна та змішана контролююча система [48].

Державна система контролю полягає у тому, що держава виступає як сертифікаційний орган. Уповноважений орган державної влади делегує свої контролюючі функції одному або кільком контролюючим органами (переважно це державні установи). Така система контролю функціонує у Данії, Фінляндії, Естонії, Литві.

Приватна система контролю, полягає у тому, що держава акредитує приватні контролюючі органи, а потім забезпечує нагляд за ними. У даній системі уповноважений орган державної влади, делегує завдання здійснювати контроль одному або декільком контролюючим органам, які він потім авторизує та здійснює за ними нагляд. Така система контролю функціонує у Бельгії, Болгарії, Австрії, Португалії.

Державно-приватна система контролю (змішана), полягає у тому, що інспектування та сертифікація органічного виробництва здійснюється приватними контролюючими органами. У той час держава акредитує офіційний наглядовий орган, що здійснює планові та вибіркові перевірки виробників органічної продукції. Така система контролю функціонує у Польщі, Іспанії, Словаччині.

Система державного контролю в Україні на сьогоднішній день має три складові:

- базові вимоги до безпечності та окремих показників якості харчових продуктів та кормів, що визначені Законом України «Про основні принципи та вимоги безпечності та якості харчових продуктів» [49];

- дотримання стандартів, які регламентуються Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»;

- міжнародна торгівля, яка регламентується національними вимогами країни-призначення.

Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3], в Україні вибудовується державно-приватна система контролю ринку органічної продукції. Органи сертифікації, тобто приватні суб'єкти здійснюють сертифікацію операторів, проводять інспекційні роботи. У той час на державному рівні контроль забезпечується шляхом акредитації сертифікаційних органів Національним агентством з акредитації України, та проведенням планових та позапланових заходів, таких як: перевірки органів сертифікації; моніторингу органічної продукції, що потрапляє на ринок, з метою запобігання реалізації псевдо-органіки; вибіркової перевірки виробників.

Державний нагляд як за операторами так і за сертифікаційними органами здійснюється Державною службою України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів.

Щодо виробників органічної продукції, то посадові особи які здійснюють контроль, мають право безперешкодно відвідувати об'єкти перевірки, отримувати всю необхідну документацію, зразки готової продукції та сировини для проведення досліджень; видавати приписи щодо усунення порушень вимог законодавства; видавати розпорядчі акти про відкликання або вилучення продукції, яку виготовлено з порушенням законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції, якщо вона маркована державним логотипом.

Щодо сертифікаційних органів, то у випадку, якщо посадовими особами, що здійснюють контроль, буде виявлено порушення вимог законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції, орган контролю має

право звернутися до Мінекономіки, щодо вилучення такого органу з Реєстру органів сертифікації.

Також, передбачається запровадження інституту юридичної відповідальності за порушення вимог виробництва, обігу та маркування органічної продукції є надзвичайно важливим кроком у розвитку органічної сфери нашої держави.

На сьогоднішній день, споживач стискається з такою проблемою, як наявність псевдо-органіки на полицях магазинів. Це викликає з боку споживачів недовіру, та розвиток такого явища, як недобросовісна конкуренція. Виробники не зацікавлені працювати та орієнтуватись на внутрішній ринок екологічних продуктів, а деяких це навіть стримує впровадити такий вид господарювання.

Законом України № 2496-VIII, передбачено юридичну відповідальність за порушення органічного законодавства. Така відповідальність реалізується шляхом накладення штрафу. До такої відповідальності можна притягнути: операторів, суб'єктів сертифікації та осіб які реалізують органічну продукцію. Розмір штрафу залежить від вчиненого правопорушення та від розміру мінімальної заробітної плати. Станом на вересень 2020 року розмір штрафу для операторів коливається від 15 000 грн до 40 000 грн, для сертифікаційних органів від 25 000 грн до 120 000 грн, для осіб що реалізують продукцію 25 000 грн до 40 000 грн. [50].

Виробники органічної продукції несуть відповідальність за такі правопорушення: у випадку маркування продукції державним органічним логотипом, використання таких позначень і написів, як «біологічний», «органік», «органічний» та будь-якими іншими однокореневими чи похідними словами від цих слів, чи використання слів з префіксами «біо-», «еко-», якщо у оператора відсутній сертифікат, що підтверджує відповідність процесу виробництва такої продукції вимогам законодавства про органічне виробництво; ненадання або несвоєчасне надання, надання недостовірної інформації про обсяги органічної продукції, що вводиться в обіг; невиконання або несвоєчасне виконання

законних вимог, щодо усунення порушень вимог законодавства, що регулюють відносини у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Сертифікаційні органи притягуються до юридичної відповідальності у таких випадках: невиконання або несвоєчасне виконання законних вимог, щодо усунення порушень вимог законодавства, що регулюють відносини у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції; ненадання, несвоєчасне надання, або надання інформації, що не відповідає дійсності передбаченої законодавством, або звіту про видані ними сертифікати; порушення законодавчих вимог, щодо сертифікації органічного виробництва, що послугувало неправомірній видачі сертифікату.

Особи, що реалізують органічну продукцію притягуються до юридичної відповідальності у випадку введення в обіг або реалізація продукції без сертифікату, що підтверджує відповідність процесу виробництва такої продукції вимогам законодавства про органічне виробництво або вимогам законодавства держави походження такої продукції.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що потенційно новий «органічний» закон, може стати міцною основою для розбудови та впровадження вітчизняного органічного руху, який потребує прозорих, стабільних та чітких правил, а також дозволить в повній мірі конкурувати на внутрішньому та зовнішніх ринках. Деякі підзаконні нормативно-правові акти, знаходяться ще на стадії розробки та прийняття, будемо сподіватися, що органічне законодавство досить скоро буде прийнятим повному обов'язку. Законодавством вибудовано чітку систему контролю за ринком органічної продукції, це є надзвичайно важливим елементом розвитку органічного виробництва, також передбачається юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

2.2. Процедура сертифікації органічного виробництва: поняття, правові основи та механізм

Процедура сертифікації являється одним із ключових етапів ведення органічного господарства, адже для повноцінного функціонування світових ринків органічної продукції та розвитку даної системи господарювання, надзвичайно важливу роль відіграє саме гарантійна система, вона включає в себе певні стандарти та установи з інспектування та сертифікації. Дана система забезпечує відповідність всього процесу виробництва продукції, включаючи її упаковку та маркування вимогам органічних стандартів. Тобто, саме завдяки процедурі сертифікації споживач може бути впевнений у придбаній продукції. Отже, під сертифікацією потрібно розуміти перевірку та встановлення відповідності виробництва вимогам законодавства у сфері виготовлення, обігу та маркування органічної продукції.

У глобальному масштабі не існує гармонізованих правил для екологічного сільського господарства. Враховуючи, що кожна країна має свої особливості та відмінності ведення сільського господарства залежно від умов розвитку, дуже важно розробити та прийняти єдиний стандарт, внаслідок цього на сьогодні в світі виділяють три групи стандартів, що здійснюють контроль за органічним виробництвом.

1) Міжнародні стандарти. До них можна віднести: Базові стандарти органічного виробництва та переробки продукції Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM International Basic Standard) та Стандарти Комісії з Кодексу Аліментаріусу (Codex Alimentarius), розроблені під керівництвом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) спільно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (WHO). Структурно система міжнародного регулювання органічного виробництва поєднує чотири складові, саме: фермерів та переробників, тобто тих, хто виробляє екологічну продукцію; органи інспектування чи органи оцінювання, які підтверджують, те що виробники дотримуються затверджених правил; систему контролю за

інспекторами, а саме їх акредитація (переважно це державний або приватний акредитований орган, або ж їх поєднання, які засвідчують компетентність інспекторів та відповідність їх діяльності до визначених вимог); підсистему маркування, вона виступає практичним результатом, усього вище зазначеного та вказує покупцеві, що продукція дійсно виготовлена відповідно до наведеного механізму [51].

2) Національні стандарти, вони є обов'язковими та розроблені з дотриманням вимог міжнародних стандартів. До них можна віднести: стандарти ЄС Регламент Ради ЄС № 889/2008, Національна органічна програма Міністерства сільського господарства США (American USDA National Organic Program – NOP); Закон Японії щодо Стандартизації і Правильного Маркування Сільськогосподарських і Лісових Продуктів з відповідними вказівками щодо органічного виробництва (Japanese Agricultural Standard - JAS) [52];

3) Приватні стандарти, розроблені та спрямовані на конкретні ринки органічної продукції, кожний сертифікаційний орган будь-якої країни має право розробляти свої стандарти. Найбільш популярними в світі є BioSuisse (Швейцарія), Naturland (Німеччина та весь світ), KRAV (Швеція), Demeter (поширені по всьому світу) [51].

В Україні також розроблені та функціонують приватні стандарти, органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БІОЛан». «Біолан Україна» - це міжнародна громадська організація, яка займається просуванням виробництва органічної продукції на території України [53].

У випадку, якщо сертифікаційні установи бажають, щоб їхня діяльність визнавалася на міжнародному рівні повинні проходити програму добровільної міжнародної акредитації, незалежно від того чи є вони членами IFOAM чи ні немає ніякого значення. Акредитація, побудована на базових стандартах та акредитаційних критеріях IFOAM, здійснюється вона незалежною компанією IOAS, що заснована федерацією [54].

Єдиний український сертифікаційний орган ТОВ «Органік стандарт», що був створений в рамках українсько-швейцарського проєкту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» у 2007 році, має таку акредитацію [55]. Компанія проводить інспектування та сертифікацію органічного виробництва у таких галузях: рослинництво, виробництво харчових продуктів та кормів, тваринництво, заготівля дикорослих продуктів, бджільництво, аквакультура, допоміжні продукти (засоби захисту рослин, добрива). Сертифікація здійснюють на відповідність вимог таких міжнародних стандартів: ЄС (Регламент Ради (ЄС) №834/2007 та додаткові постанови: Регламент Комісії (ЄС) №889/2008; Регламент Комісії (ЄС) №1235/2008); Сполучені Штати Америки та Канада (COR); Сполучені Штати Америки та їх Національна Органічна Програма (NOP); у Аргентині, Швейцарії, Ізраїлі постанови щодо органічного виробництва еквіваленті Регламенту Ради (ЄС) 834/2007.

Національні стандарти у нашій державі почали діяти від 03.07.2019 року, з моменту набрання чинності Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3].

Проаналізувавши даний законодавчий акт можна сказати, що актом передбачено сертифікацію саме процесу виробництва продукції, а не вже кінцевого продукту. Тобто контроль здійснюється на всіх стадіях виготовлення продукції, а не тоді коли вона вже знаходиться на прилавках магазину. У старому законодавстві, передбачалося зовсім інше.

Основним нормативно-правовим актом, яким визначено механізм сертифікації органічного виробництва, видачу сертифікату його форму, виступає «Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції» затверджений Постановою КМУ від 21 жовтня 2020 р. № 1032 [47]. Саме з прийняттям даного законодавчого акту в Україні започатковується власна система сертифікації.

Поговоримо більш детально про саму процедуру сертифікації, як вона відбувається, у чому полягає.

На сьогодні модель сертифікованого органічного сільського господарства формується в двох основних напрямках. Перший (підприємницький) він представлений великими та середніми господарськими структурами, що створені на базі земельних та майнових поїв колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств, вони орієнтуються на одержання максимального прибутку та здійснюють забезпечення органічною продукцією внутрішній агропродовольчий ринок [56]. Також, підприємства першого напрямку зосереджують свою діяльність на збільшення обсягів експорту органічної продукції в країни, відповідно до стандартів яких проведена сертифікація виробництва. Другий напрям притаманний здебільшого фермерським господарствам, вони належать до групи малого агробізнесу, переважно працюють на внутрішньому ринку.

Суб'єктами ринку органічної продукції виступають оператори, що займаються органічним виробництвом та сертифікаційні органи, що здійснюють перевірку господарств на дотримання вимог законодавства, а також іноземні органи сертифікації.

Органом сертифікації може виступати підприємство, установа або організація, що уповноважена на проведення процедури сертифікації органічного виробництва, та інформація про такий орган міститься у Реєстрі органів сертифікації. Такі органи утворюються та здійснюють свою діяльність відповідно до національного законодавства.

Останні повинні відповідати таким вимогам:

- Мати акредитацію у сфері виробництва органічної продукції за однією або кількома галузями. Акредитацією та виданням атестату про акредитації займається Національне агентство з акредитації України;
- Являється юридичною особою, зареєстрованою відповідно до законодавства України;
- Має належну матеріально-технічну базу, що необхідна для здійснення функції сертифікації;
- Не виступає оператором;

- Може підтвердити відповідний рівень компетентності персоналу у сфері сертифікації органічного виробництва
- Має хоча б одного інспектора з відповідної галузі органічного виробництва, що працює на постійній основі.

Фінальним етапом узаконення своєї діяльності сертифікаційним органом є внесення інформації про нього до Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції. Рішення про внесення чи відмову у внесенні інформації до такого реєстру приймає Мінекономіки.

Однак, враховуючи що національні стандарти були розроблені та прийняті зовсім недавно, а деякі законодавчі акти знаходяться на стадії розробки та прийняття, поки що в Україні відсутні сертифікаційні органи що утворені та здійснюють свою діяльність відповідно до національного законодавства.

Проте органічне виробництво на території нашої держави активно розвивається, тому сертифікацією виробництва у даний час займаються іноземні органи сертифікації, таких органів налічується приблизно 18. Також, на відповідність міжнародних стандартів сертифікацію проводить український орган ТОВ «Органік Стандарт» [55].

Такі органи сертифікації не повинні знаходитися за межами правового поля функціонування ринку органічної продукції, тому на законодавчому рівні передбачено функціонування Переліку органів іноземної сертифікації, тільки після внесення відповідної інформації про орган до такого переліку, діяльність яку він здійснює на території нашої держави визнається законною.

Сертифікат який засвідчує виробництво органічної продукції згідно із законодавством іншим ніж законодавство нашої держави, визнається в Україні з метою імпорту або експорту такої продукції, лише у випадку якщо він виданий органом сертифікації який включений до такого Переліку.

Відповідальним органом за веденням та внесенням інформації до Переліку органів іноземної сертифікації виступає Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів.

Основним суб'єктом на ринку органічної продукції виступають саме оператори, адже саме вони займаються веденням органічного господарства. Оператором може бути юридична або фізична особа-підприємець, що займається виробництвом органічної продукції відповідно до законодавства.

Всі оператори, що здійснюють свою діяльність відповідно до національних стандартів, повинні бути внесені до Державного реєстру операторів що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Ведення та функціонування такого реєстру, дозволяє споживачу у вільному доступі отримати інформацію про оператора та здійснити перевірку будь-якої продукції маркованої як органічна, та переконатися чи відповідає вона вимогам органічного законодавства чи таке маркування виступає недобросовісною рекламою.

Варто звернути увагу на те, що Державні реєстри та Перелік органів іноземної сертифікації поки, що не створені та не функціонують, проте законодавство яке регламентує їхню діяльність прийнято в повній мірі.

Як, уже зазначалося процедура сертифікації органічного виробництва виступає ключовим етапом ведення органічного господарства, тому розглянемо порядок проведення даної процедури.

Для початку заінтересована особа яка має намір перейти на органічне виробництво звертається до сертифікаційного органу, з заявою про проведення сертифікації її виробництва, після чого підписується відповідний договір.

Після підписання договору, орган сертифікації включає оператора до річного плану перевірок, та встановлюється строки та форму проведення першої інспекції, щорічної планової перевірки, у випадку необхідності також можуть проводитися позапланові та додаткові перевірки як на вимогу сертифікаційного органу, так і на вимогу замовника, для прикладу, у разі оновлення асортименту.

Об'єктами перевірки виступає: продукція; витратні матеріали, тобто посівний та посадковий матеріал, органічні добрива, препарати захисту рослин, мікробіологічні добрива (фосфатмобілізаційні, азотфіксувальні біопрепарати);

агрорландшафт: ґрунт (саме родючість, ступінь забрудненості, уміст поживних речовин), наявність антропогенних забруднень; технології виробництва та використання біотехнологічних альтернатив; технології переробки органічної продукції в здорові продукти харчування [57].

Під час проведення першої інспекції визначається дата початку та строк перехідного періоду від традиційного до органічного виробництва (якщо такий період застосовується). Продукція вироблена у такий період не може реалізовуватися як органічна, але повинна вироблятися з дотриманням вимог законодавства, що визначені для такої продукції.

Перехідний період може тривати від 10 тижнів до 36 місяців залежно від галузі, у якій виробник здійснює свою діяльність. За рішенням органу сертифікації, продукція під час перехідного періоду може маркуватися та реалізовуватися, як «продукція перехідного періоду до органічного виробництва», за умови що такий період триває понад 12 місяців, продукт містить лише один інгредієнт рослинного походження, такий напис оформлюється в одному стилі з упаковкою.

Саме в цей час підприємство потребує найбільше капіталовкладень, що пов'язано з витратами на налагодження виробництва, ціна виробленої продукції в кінцевому етапі складає більше ніж можна продати, потрібно оплачувати роботу сертифікаційної компанії.

Перехідний період не застосовується при виробництві органічних харчових продуктів.

Інспекційними роботами займається інспектор з органічного виробництва та обігу органічної продукції. Інспектора уповноважені здійснювати перевірку потужностей на підставі свідоцтва, яке їм видається після складання кваліфікаційного іспиту, під час якого відбувається підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та обігу органічної продукції. Таке свідоцтво є безстроковим, однак може бути анульованим на підставі рішення Мінекономіки. До інспекторів висуваються такі вимоги, як відповідна освіта та стаж роботи.

Завершальною стадією сертифікаційної процедури є прийняття сертифікаційного рішення, про видачу або відмову у видачі сертифікату. Строк дії такого сертифікату складає 15 місяців з дати його видачі, після внесення відповідних відомостей до Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, виробник може реалізовувати свою продукцію, як органічну.

Законодавством також передбачені випадки, коли відповідне свідоцтво може бути призупиненим або скасованим, зокрема для зупинення дії передбачено такі підстави: порушення вимог законодавства про органічне виробництва, не проходження перевірки, перешкоджання проведенню перевірки, за зверненням Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів, з інформацією про порушення вимог маркування. Скасування відбувається у таких випадках: не укладення договору між оператором та сертифікаційним органом, за зверненням виробника органічної продукції, не проходження перевірки потужностей, не усунення недоліків, що призвели до призупинення дії сертифікату.

Під час виробництва органічної продукції, оператор за згодою сертифікаційного органу може здійснювати паралельне виробництво. Законодавством встановлені певні вимоги, яких потрібно дотримуватися при здійсненні такої діяльності.

Під час реалізації органічної продукції, у операторів виникає обов'язок декларування обсягів такої продукції, що вводиться в обіг. Такі декларації подаються операторами до органів сертифікації. Органи сертифікації у свою чергу повинні подати зведені матеріали, щодо обсягів органічної продукції до Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, а також до Мінекономіки. Обов'язок подання такої інформації, дозволить отримати об'єктивну інформацію, про ємкість ринку органічної продукції, та обсягів реалізованої продукції.

Досить гострим виступає питання ціни проведення процедури сертифікації, за словами директора сертифікаційної компанії «Органік стандарт» Сергія Галашевського, така сума може коливатися від 20 до 100 тисяч на рік, залежно від того скількома видами діяльності займається виробник, за якими стандартами сертифіковано [58].

За словами представниці Мінекономіки Валентини Заєць, в середньому сертифікація органічного виробництва складає 60 тисяч грн [59].

Міжнародні сертифікаційні органи також мають різну вартість, для прикладу сертифікаційний орган ABCERT Німеччина, мінімальна плата контролю (одноразово) для виробників складає 195 євро та 440 євро на рік, при цьому така плата включає в себе певну кількість часу, якщо використано більше то потрібно буде доплатити ще 65 євро за кожну годину. Bioagricert, Італія, річний внесок складає 190-360 євро/рік, на додаток 2-60 євро/га в залежності від типу вирощуваних культур [52].

Отже, можна з впевненістю сказати, що саме на початковому етапі впровадження органічного господарювання та проходження першої сертифікації виробництва, оператор потребує підтримки від держави. Дане питання розглянемо у наступному підрозділі.

Маркування органічної продукції, також досить цікаве та актуальне питання. Після проходження сертифікації та отримання відповідного сертифікату, виробник набуває право, реалізувати свою продукцію з відповідним маркуванням. Маркування виступає як ідентифікатор, екологічної продукції, споживач побачивши відповідні позначки, написи може бути впевненим в якості та справжності такої продукції.

Продукт може бути маркуватися як органічний тільки, якщо вироблений відповідно до законодавства та в своєму складі містить не менше ніж 95% органічних інгредієнтів сільськогосподарського походження та не більше 5% неорганічних інгредієнтів, на законодавчому рівні затверджено Перелік речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі

органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях.

У 2019 році було затверджено державний логотип органічної продукції, вся продукція, що вироблена за національними стандартами та вводиться в обіг повинна ним маркуватися. Продукція що виробляється за міжнародними або іноземними стандартами чи ввозиться на територію нашої держави, маркується відповідно до стандартів за якими вона сертифікована.

Отже, враховуючи вище викладене, можна сказати що на сьогодні поки що процедура сертифікації відповідно до національних стандартів знаходиться на періоді розбудови. Законодавством визначено більшість питань, що пов'язані з сертифікацією органічного виробництва, однак деякі питання ще залишаються не врегульованими. Впровадження та функціонування процедури сертифікації відповідно до національних стандартів, зрушить з місця ринок органічної продукції, передбачається що ціна такої сертифікації буде значно меншою ніж сертифікація відповідно до міжнародних, зарубіжних стандартів.

Враховуючи, що український органічний виробник зорієнтований на експорт своєї продукції, потрібно провести повну гармонізацію органічного законодавства вимогам законодавства ЄС, а також активно розвивати внутрішній ринок органічної продукції.

1.3. Державне фінансування як інструмент ефективного розвитку ринку органічної продукції: правові засади, сучасний стан, проблеми

На сьогодні у розвинених країнах світу спостерігається попит на здорові продукти харчування. Це не випадково, адже ми всі знаємо про переваги таких продуктів, однак щоб їх виробити потрібно набагато більше зусиль, також така система господарювання потребує значних капіталовкладень.

Ефективна система державного фінансування розвитку органічного виробництва відіграє досить велику роль. Саме держава повинна бути зацікавлена в розвитку органічної сфери господарювання, адже це великі

економічні, та екологічні переваги. На сьогодні склалась така ситуація, що виробникам досить важко впроваджувати органічне господарювання саме через брак коштів та навичок.

Враховуючи низький рівень внутрішнього ринку органічної продукції, товаровиробники при виробництві продукції повинні орієнтуватися на експорт. Саме це потребує додаткових витрат, адже сертифікацію потрібно проходити відповідно до міжнародних стандартів, потрібно або самостійно виходити на закордонний ринок або через посередників. Тому впровадити такий вид господарювання інколи досить важко для недосвідчених товаровиробників. Тому, при побудові державної системи підтримки, потрібно орієнтуватися на розвиток внутрішнього ринку органічних продуктів.

Потрібно зазначити, що державна підтримка не стосується тільки фінансових виплат. Побудова ефективного правового регулювання, формування системи консультацій для розвитку органічного виробництва також виступають важливими напрямками.

У світі існує два найпоширеніші підходи державної підтримки розвитку та становлення органічного виробництва, це європейський та американський.

Європейський підхід – реалізується шляхом надання субсидій органічним виробникам. Даний підхід забезпечує активний розвиток сільських територій, та впровадження новітніх технологій господарювання. У Франції фермери можуть отримати субсидії для компенсації витрат на сертифікацію та інспектування, розмір таких виплат залежить від регіону. Для прикладу у регіоні Ельзас 80% коштів виплачується протягом перших 2-х років, надалі таке право на підтримку мають лише невеликі сільські господарства з оборотом менше 30 000 євро [60].

Американський підхід – базується на фінансуванні державою саме науково-дослідних розробок у сфері органічного виробництва, також безпосереднє просування органічної продукції [61]. Надання такого фінансування державною, забезпечує постійний розвиток в даній сфері суспільних відносин, а також допомагає збільшити обсяг ринку органічної продукції. Наприклад у США підтримка органічного сектору здійснюється через

Сільськогосподарський білль США, редакція якого оновлюється кожні 5 років. Даним документом закріплено обов'язкове фінансування органічних досліджень до 100 млн доларів США. Також, передбачені кошти на фінансування покращання економічних стану органічного сектору, сертифікацію сільськогосподарських виробників, та наданні певних пільг для органічних виробників [62].

Основним законодавчим актом, яким забезпечується стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного сектору виступає ЗУ № 1877-IV від 24.06.2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» [63]. Однак прямої згадки про органічне виробництво, у даному законодавчому акті немає.

Статтею 8 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3], передбачено, що державна підтримка органічних виробників може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Кожного року в державному бюджеті закладаються кошти на підтримку агропромислового комплексу, однак враховуючи останні роки сума такої підтримки має тенденцію зменшуватися а не збільшуватися. Для прикладу, 2018 рік був найбагатшим, тобто з державного бюджету було виділено 6,3 млрд грн., а у 2019 сума такої підтримки склала 4,34 млрд грн., 2020 рік 4,2 млрд грн., у 2021 році заплановано виділити таку саму суму як і в 2020 році [50, 64, 65, 68].

На сьогоднішній день, функціонує декілька державних програм спрямованих на підтримку агропромислового комплексу, вони реалізуються в різних галузях сільськогосподарської діяльності. У 2020 році заплановано, реалізувати державні програми за 7 напрямками: фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, фінансова підтримка на поворотній основі (безвідсоткові кредити); державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; фінансова підтримка розвитку

садівництва, виноградарства та хмелярства; часткова компенсація вартості с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва; фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; доступні кредити 5-7-9%. Кожна програма підтримки має свої особливості, існують на поворотній та безповоротній основі, має свій фіксований бюджет, переважно надається на конкурсній основі.

Однак, чи можуть отримати таку підтримку органічні господарства це зовсім інше питання. Безпосередня згадка про органічних товаровиробників міститься лише в одній програмі державної підтримки.

Відповідно до Постанови КМУ № 1102 від 25.08.2004 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» [66], фермерські господарства можуть отримати фінансову підтримку для проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини).

Варто наголосити, що по-перше така підтримка надається на поворотній основі у розмірі до 500 тис. грн, по-друге щоб її отримати потрібно взяти участь у конкурсі, а враховуючи що дана програма має фіксований бюджет, отримати її досить складно на рівні з іншими фермерськими господарствами. Вищезазначеним законодавчим актом визначено, що на наявності умов перевага надається фермерським господарствам, що подали заяви про перехід на органічне виробництво. Однак, дана норма має лише декларативний характер.

Якщо говорити про можливість отримання такої допомоги, то статистика говорить сама про себе, у 2019 році такою підтримкою скористалося всього лише три виробники органічної продукції [67]. Отже, можна зробити висновок, що процедура отримання державної підтримки органічними господарствами досить бюрократизована, і отримати її майже не можливо.

Всі інші перелічені програми підтримки агропромислового комплексу, не мають жодного відношення до органічного виробництва та на сьогоднішній день недоступні для органічних товаровиробників.

Мінекономіки презентувало проєкт моделі державної підтримки агропромислового-комплексу у 2021-2023 роках. Пропонується виділити кошти на діючі програми підтримки аграріїв, однак деякі з них оновити, а також запровадити ряд нових [68].

Наприклад, передбачається надання безвідсоткових кредитів у розмірі до 1 млн грн. на одне фермерське господарство, на 5 років, станом на 2020 рік кредити надаються у розмірі 500 тис. грн.

Щодо органічних виробників то присутні конкретні пропозиції. Пропонується запровадити окремий напрям державної підтримки, спрямований саме на органічний сектор. Реалізовуватися шляхом часткової компенсації витрат фермерським господарством, пов'язаних з сертифікацією органічного виробництва, виділення дотації з розрахунку 5000 грн 1 га с/г угідь, але не більше 50 га для одного господарства, та здешевлення не менше ніж на 50 % вартості витрат, що пов'язані з придбанням дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив.

З державного бюджету на протязі трьох років пропонують виділити 113 млн грн, вбачається, що таку підтримку зможуть отримати 300 фермерських господарств.

Впровадження таких програм підтримки є надзвичайно важливим кроком у розвитку органічної сфери. Звичайно кошти які будуть передбачені бюджетом, не зможуть задовольнити потреби всіх органічних операторів, однак враховуючи, що зараз підтримка взагалі відсутня, це вже шанс для товаровиробників. Також, не мало важливо запровадити ефективний механізм отримання такої підтримки, щоб її могли отримати не тільки великі аграрні компанії, а і фермерські господарства також мали можливість, щоб питання про надання такої підтримки не вирішувалися завідомо на користь якоїсь компанії.

Однак, на сьогоднішній день це тільки пропозиції, впровадження такою підтримки потребує внесення змін до ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України», та постанови КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання

фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» № 106 від 07.02.2018 р. [63, 69]. Будемо сподіватися на позитивне вирішення даного питання.

З наступною проблемою, якою стискаються виробники органіки, це пошук каналів збуту своєї продукції. Через низький внутрішній споживчий ринок, виробники змушені виходити на міжнародний рівень, і експортувати свою продукцію. Більшість новосформованих фермерських господарств просто не мають навичок, щоб вийти на закордонний ринок, а на внутрішньому ринку їхня продукція не користується попитом. Ефективний розвиток органічного виробництва не можливий без розвитку внутрішнього споживчого ринку.

У багатьох країнах світу існують програми заохочення споживання органічних продуктів у державному та громадському секторі (дитячих садочках, школах, лікарнях, армії), шляхом надання субсидій. Наприклад, у Молдові діє така програма. З державного чи місцевого бюджету надаються субсидії у розмірі 20% середньої ціни традиційного продукту цієї номенклатури. Субсидії надаються також виробникам органічної сільськогосподарської продукції призначеної на експорт, у розмірі 40 % від ціни традиційного продукту і 20 % – для товарів, реалізованих на внутрішньому ринку країни [70].

Для того, щоб вижити в такій конкуренції та знайти канали збуту невеликим товаровиробникам потрібно об'єднуватися у кооперативи з надання послуг із виробництва та реалізації органічної продукції. Такі дії необхідні, адже це значно полегшує вихід на ринок; допомагає уникати посередників; дозволяє обмінюватися досвідом; розширює товарний ряд; надає можливість реалізовувати продукцію під спільною маркою, тому збільшується конкурентоспроможність та дохідність виробництва. Створення кооперативу це всесвітня практика, Ізраїль, Голландія всі працюють в коопераціях [16].

У свою чергу одним із напрямків державної підтримки розвитку органічного сектору, також повинна виступати популяризація здорових продуктів харчування. Більшість українців навіть не знають про переваги такої продукції, і тому не розуміють навіщо переплачувати. Також, потрібно навчити, як правильно вибирати продукти, яке повинно бути маркування, як відрізнити

справжню органіку від псевдо. На сьогоднішній день такий напрямок реалізують громадські організації.

На сьогодні система інформаційного забезпечення учасників ринку органічної продукції в Україні перебуває на етапі становлення. Зовсім відсутні дорадчі інституції, мережа консультативних компаній, інформаційний супровід органів державної та місцевої влади. Зацікавлені особи можуть отримати необхідну інформацію лише від незалежних консультантів, учасників руху органічного агровиробництва, засобів масової інформації. Однак достовірна інформація про кон'юнктуру ринку органічної продукції, цінову політику та прогнози розвитку такої галузі взагалі відсутня. Відсутність такої інформації заважає прозорості відповідного ринку, виступає причиною недостовірної оцінки ситуації, та пророкує неправильну поведінку господарюючих суб'єктів.

Внаслідок цього, для інформаційного забезпечення органічного виробництва потрібно залучити дорадчі служби, які повинні здійснювати таку діяльність як:

- підвищувати рівень знань та вдосконалювати практичні навички прибуткового ведення органічного виробництва;
- сприяти поширенню органічного виробництва у сільській місцевості;
- сприяти розвитку та стабільному функціонуванню ринку органічної продукції тощо.

Підтримка органічних операторів на регіональному рівні також має велике значення. Місцеві органи влади, повинні проявляти ініціативу та підтримувати такий вид господарювання.

Першою областю в якій започаткували дану практику виявилась Хмельниччина, де в Програмі розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2007–2011 рр. передбачалася можливість використання технологій органічного землеробства з перспективою такого господарювання на площі до 203 тис. га. Також, тим чи іншим чином органічний сектор підтримується в 12 областях України (Львівська, Одеська, Волинська,

Закарпатська, Житомирська, Черкаська, Кіровоградська, Чернівецька, Полтавська, Чернігівська, Хмельницька) [37].

Наприклад, у Львівській області відповідно до Проєкту Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021 – 2027 роки [71], для розвитку органічного виробництва пропонується виділити, по 200 тис. грн у 2021-2022 рр., 300 тис. грн у 2023 р., по 350 тис. грн у 2024-2025 рр., по 400 тис. грн у 2026-2027 рр., загалом 2,2 млн грн. Кошти будуть надаватися з обласного бюджету, суб'єктам господарювання, які здійснюють органічне виробництво в галузі сільського господарства у вигляді часткової компенсації витрат з проведення сертифікації органічного виробництва та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу в розмірі фактичних витрат, але не більше ніж 20,0 тис. грн одному суб'єкту господарювання.

На території нашої Сумської області, також передбачена регіональна підтримка органічного сектору. Програмою розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року [72], передбачено відшкодування суб'єктам господарювання витрат пов'язаних з сертифікацією органічного виробництва та отримання сертифікату, що здійснюється за рахунок обласного бюджету на безповоротній основі в розмірі 75 відсотків, але не більше 15 тис. грн на рік для одного суб'єкта господарювання. Загальна сума підтримки на 2016-2020 роки складає 650 тис. грн. Проте у 2019 році такою можливістю скористалося небагато виробників, та з можливих 150 тис. грн було реалізовано всього лише 39,833 тис. грн у 2018 році 24,474 тис. грн.

Станом на жовтень місяць 2020 року, на громадському обговоренні знаходиться Проєкт Програми розвитку агропромислового комплексу Сумської області на період до 2027 року [73]. Даним актом передбачається продовження існування такої програми підтримки, але бюджет зменшився до 100 тис. грн на рік. Однак, враховуючи статистику використання цих коштів, маємо надію, що хоча б ця сума буде використаною. Підтримку зможуть отримати

сільськогосподарські товаровиробники – юридичні особи, та фізичні особи-підприємці, що зареєстровані та здійснюють свою діяльність на території Сумської області, отримали відповідний сертифікат, який підтверджує те, що діяльність суб'єктів господарювання відповідає умовам та вимогам Стандарту з органічного виробництва та переробки. Розмір такої допомоги складає не більше 20 тис. грн на рік для одного товаровиробника.

Також, залишаються такі області у яких відсутня підтримка органічного виробництва в рамках обласних програм розвитку агропромислового комплексу, до таких можна віднести Тернопільську, Вінницьку, Київську, Дніпропетровську та Луганську область.

Отже, враховуючи вищевикладене варто зазначити наступне, що державна підтримка відіграє велику роль у функціонуванні та розвитку органічного сектору. Державна підтримка може полягати не тільки в наданні коштів, а також і в популяризації органічної продукції, функціонування програм навчання для виробників, інформаційної підтримки господарств.

Запровадження такого механізму як державної підтримки розвитку органічного сільського господарства повинно переслідувати таким основним завданням: надання переваги державному регулюванню ринку органічної продукції, залучення до виробництва органіки малих та середніх підприємств та знаходження для них найбільш оптимального варіанту продукції для виробництва, залучення до розвитку ринку фахівців як вітчизняних так і зарубіжних.

Також, до законодавства необхідно ввести відповідні зміни про надання державної підтримки спрямованої саме на розвиток органічного сільського господарства, та прописати механізм отримання такої допомоги.

РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Організаційні аспекти ведення органічного сільського господарства у країнах Європейського Союзу

У Західній та Центральній Європі розвиток органічного виробництва бере початок у першій половині ХХ ст., та визначається як система збереження традиційного сімейного землеробства, в умовах поширення індустріалізації. Також, було сформовано та науково обґрунтовано таку концепцію, як «реформи життя», вона заклала основи санітарної та фізичної культури, харчування шляхом: переселення населення з великих міст у сільську місцевість, самозабезпечення шляхом вирощування фруктів та овочів, харчування якісними продуктами та фізична праця, що зміцнює здоров'я та працездатність [1].

Згідно з стандартами ЄС терміни «екологічне», «біологічне», «природне» та «органічне» землеробство практично синоніми. Кожна країна для позначення сільськогосподарської практики, що відповідає принципам органічного землеробства використовує свій варіант даного терміну: термін «органічне землеробство» (Organic Farming) офіційно прийнятий в англomовних країнах ЄС; «екологічне землеробство» (Ecological Farming) в Данії, Угорщині, Іспанії, Польщі, Литві, Словаччині, Швеції, Чехії; «біологічне землеробство» (Biological Farming) в Італії, Греції, Німеччині, Франції, Португалії, Латвії; «природне землеробство» (Natural Farming) у Фінляндії [74].

Відповідно до законодавства ЄС, під органічним виробництвом слід розуміти цілісну систему господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, природних ресурсів, біологічного розмаїття, використання високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним

вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [75].

ЄС на досить високому рівні піклується про продовольчу безпеку. Основними цілями ЄС виступає зменшення екологічного та кліматичного наслідку продовольчої системи, посилення стійкості останньої, гарантування продовольчої безпеки в умовах зміни клімату та втрати біорізноманіття.

На виконання поставлених цілей у травні 2020 року Європейською комісією було прийнято Стратегію «Від ферми до виделки», слоганом якої виступає «заради справедливої, здорової та екологічно дружньої продовольчої системи» [76]. Вона всебічно вирішує проблеми стійких продовольчих систем та визнає нерозривні зв'язки між здоров'ям людей, здоровими суспільствами та здоровою планетою.

Дана стратегія була прийнята внаслідок того, що існує нагальна потреба збільшити органічне сільське господарство, зменшити залежність від пестицидів та антимікробних препаратів, покращити добробут тварин, відновити біорізноманіття, зменшити надлишкові добрива. Також, вона передбачає перехід до стійких систем виробництва, та споживання, а саме забезпечення якісного здорового харчування, припинення методів сільського господарства, що негативно впливають на довкілля, та сприяння економічному розвитку сільських територій. Стратегія виступає частиною Європейського зеленого курсу, та буде покладена в основу нової Спільної аграрної політики ЄС, що зараз знаходиться на стадії розробки.

Прогнозується, що ринок органічної продукції буде продовжувати зростати, тому органічне виробництво потребує подальшого просування.

Одним із методів забезпечення сталого виробництва харчових продуктів, виступає саме розвиток органічного виробництва. Розвиток такої галузі позитивно впливає на біорозмаїття, створює нові робочі місця та приваблює молодих фермерів. Передбачається що Комісія висуне План дій з питань

органічного виробництва. Це допоможе державам-членам стимулювати пропозицію та попит на органічну продукцію, забезпечить довіру споживачів, а також підвищить попит завдяки рекламних компаній та державних закупівель.

Реалізація такої програми дозволить досягти мети щонайменше 25% сільськогосподарських земель ЄС будуть використовуватися під органічне землеробство до 2030 року, та значного збільшення органічної аквакультури, а використання добрив зменшиться на 20%.

На сьогодні розвиток аграрного сектору ЄС здійснюється відповідно до Спільної аграрної політики (САП) ЄС [77]. Ключовими позиціями цієї політики виступає:

- Посилення екологічної безпеки, за рахунок відмови від монокультури господарювання;
- Збільшення бюджету на сільський розвиток та розширення екологічно безпечної діяльності;
- Розширення програм сільського розвитку, поліпшення якості аграрної продукції, дотримання базових стандартів захисту навколишнього середовища, навчання нових технологій та підтримка фермерів;
- Впровадження політики «перехресної відповідальності», виплати субсидій значною мірою будуть залежить від дотримання базових екологічних вимог щодо стану сільськогосподарських угідь, умов догляду за тваринами;
- Запровадження цільової підтримки спеціальних заходів агроекологічного спрямування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції: органічне сільське господарство;
- Екологічно доцільне заліснення та консервація сільськогосподарських земель залуження сільськогосподарських угідь;
- Збереження сільських ландшафтів, зелених насаджень, пейзажів, заболочених ділянок.
- Екстенсивне господарювання [77].

Тобто можна зробити висновок, що програма розвитку аграрного сектору ЄС спрямована на екологізацію сільського господарства, та впровадження новітніх технологій, що забезпечать стабільний розвиток аграрної сфери та збереже навколишнє середовище. Для суб'єктів що впроваджують органічне виробництво доступні додаткові пільги та наявна підтримка з боку ЄС.

Досягнення стійкого розвитку аграрної сфери економіки значною мірою залежить від високого рівня субсидування. Бюджетне фінансування за напрямками та інструментами САП на період 2014-2020 року, складе близько 420 млрд євро. Щорічно європейські фермери отримують більше ніж 50 млрд євро [77].

Розглянемо детально розподіл бюджету ЄС в рамках «Спільної аграрної політики на 2014-2020 р.», яку саме суму коштів буде витрачено на впровадження органічної системи господарювання. Загальний бюджет ЄС на розвиток сільського господарства складає 411,7 млрд євро. За екологічним напрямком передбачається функціонування таких програм: загальний національний розмір прямих виплат на 2014-2020 рр. – 297,6 млрд євро, «зелені платежі» (максимум 30% від прямих платежів) - 89,3 млрд євро. Для вирішення проблем клімату та навколишнього середовища, у рамках програми «Внесок у поліпшення екології та подолання кліматичних проблем, у тому числі в розвиток органічного сільського господарства» - 29,7 млрд євро. Напрямок, підтримка органічного землеробства: підтримка сільського господарства в рамках EAFRD (Європейський аграрний фонд розвитку сільських районів) – 6,3 млрд євро; загальні державні витрати (ЄС та держав-членів) на підтримку органічного сільського господарства – 9,9 млрд євро. Загалом бюджет ЄС на перехід до екологічного та кліматично дружнього сільського господарства складає 119 млрд євро [78].

Проте ЄС поступово відходить від такої системи підтримки, що заснована на субсидуванні. У 2019 році всі країни ЄС остаточно перешли від такої системи,

тепер допомога надається, шляхом надання погектарних виплат, що забезпечує справедливий розподіл коштів між фермерами, регіонами та країнами.

Основними вимогами для фермерів, що бажають отримувати стабільну допомогу було визначено диверсифікацію вирощування сільськогосподарських культур у напрямку збільшення озеленення, створення нових екологічних зон.

Однак, щодо органічних операторів то відповідно до європейської природоохоронної стратегії розвитку сільського виробництва, державами ЄС повинна впроваджуватися політична та фінансова підтримка господарств, що працюють за біологічними технологіями. Аграрні господарства, що обрали шлях впровадження органічного виробництва, у перехідні роки одержують субсидії від ЄС.

Тобто, можна зробити висновок, що політика розвитку ЄС в різних напрямках безпосередньо спрямована на розвиток органічної системи господарювання. У більшості програмних документах ЄС пріоритетним напрямком розвитку виступає органічне виробництво. Саме завдяки такій активній позиції, органічний ринок стрімко розвивається.

У більшості країнах-членів ЄС на регіональному рівні, закріплені програми розвитку органічної системи господарювання.

Для прикладу, Данія планує до 2020 року повністю перейти на органічну продукцію. У 2015 році з цією метою був затверджений Органічний план дій з розвитку та збільшення обсягів виробництва органічної продукції. У плані містяться заходи, спрямовані на активне впровадження методів ведення органічного сільського господарства, та наявність фінансової підтримки для виробників органічної продукції. Уряд Данії наголосив, що для реалізації такого плану необхідно 53 млн євро [79].

У Швеції функціонує Програма розвитку органічного агровиробництва, яка реалізуються низкою урядових та громадських інститутів. Головною метою Програми виступає доведення використання земель в органічному землеробстві до цифри 30%, дорадче забезпечення, науково-дослідна підтримка,

політичне сприяння, інформування споживачів про переваги органічної продукції, зростання роздрібної торгівлі органічними продуктами, розширення імпорту та експорту органічної продукції [74].

У Франції на законодавчому рівні передбачено мету досягти збільшення площі землі, що використовується під органічним виробництвом до 20% загальної площі сільськогосподарських площ у 2020 році [80].

Отже, можна з впевненістю сказати, що стимулювання розвитку органічної сфери господарювання в ЄС здійснюється як на міжнародному так і на національному рівнях.

ЄС хоче збільшити частку сільськогосподарських земель на яких буде здійснюватися органічне виробництво до 25%, термін виконання до 2030 року. Станом на 2018 рік такий відсоток складає 7,7.

Загалом в Європі знаходиться 23% усіх органічних світових сільськогосподарських земель. Станом на 2019 рік, органічне виробництво здійснюється на території 13,8 млн га, порівняно з 2017 роком територія збільшилася на 7,6%. Лідерами за часткою органічних сільськогосподарських земель виступають: Австрія -24,7%, Естонія – 21,6%, Швеція – 19,9%. Найбільші площі земель, зайнятих під органічне виробництво в Європі, мають Іспанія (1,1 млн га), Італія (1 млн га) та Німеччина (0,9 млн га) [81]. Зокрема відповідно до даних Міністерства сільського господарства, рибальства і продовольства Іспанії (MAPA), протягом 2018 року площі призначені для органічного землеробства, зросли майже на 20%, у той час виробництво збільшилося всього на 12% [82].

Взагалі на території ЄС станом на 2018 рік зареєстровано 327 222 органічних операторів, приріст порівняно з 2017 роком складає 7,2%, та 71 960 органічних переробників, приріст складає 5,6%. Країнами лідерами за кількістю органічних операторів виступають Італія – 69 317, Франція – 41 632, Іспанія – 39 505 [83]. Загальна кількість органічних товаровиробників у кожній країні, насамперед залежить рівня розвитку країни, її економічного становища, розміру, кліматичних умов.

За обсягом ринок органічної продукції ЄС посідає друге місце в світі. Станом на 2018 рік складає 37,4 млрд євро, порівняно з попереднім роком ринок органічної продукції зріс на 7,7%. Країнами лідерами виступають Німеччина – 10,9 млрд євро, Франція – 9,1 млрд євро, Італія – 3,5 млрд євро. За 2018 рік органічний ринок Франції зріс найбільше порівняно з іншими країнами-членами ЄС, приріст склав 15,4%. У Данії найвищі витрати на органічні продукти на душу населення, та складає 312 євро. В середньому жителі ЄС витрачають на органічні продукти 76 євро на людину [83].

До ЄС експортується органічна продукція з 115 країн світу. У 2018 році до країн ЄС було імпортовано 3.256.666 тон органічної агропродовольчої продукції. Китай виступає найбільшим постачальником органічної продукції до країн ЄС (415 243 тон, тобто 12,7% від загальної кількості), Еквадор, Домініканська Республіка, Україна та Туреччина — кожна з цих країн має по 8% ринку [84].

Покупців країн ЄС найбільше цікавлять продукти тваринництва, фрукти у свіжому та переробленому вигляді, заморожені ягоди, органічна телятина, мед.

За даними дослідження Євробарометру (міжнародний проєкт регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Європейської Комісії) у 2016 році, 26% європейських виробників пропонують екологічно сертифіковані товари й послуги, у той час 77% споживачів готові платити більше за еко продукцію та послуги, однак за умови якщо вони будуть упевнені в тому, що вони дійсно є такими, мають відповідний сертифікат та маркування [85].

На сьогодні різниця в цінах між органічною та неорганічною продукцією на ринках різних країн в середньому становить: в Італії 66%, у Австрії 59%, в Австралії та Німеччині 80%, в Швеції 109%. Основними каналами просування органічної продукції виступають супермаркети, частка яких становить в загальній структурі продажів від 45 до 90%. У Швейцарії та Франції популярні органічні супермаркети та спеціалізовані магазини, частка останніх досягає 34 – 39%, а в інших країнах – від 4 до 15%. У Франції досить розвитий прямий продаж органічної продукції у магазинах на фермах, на ринках (12%) [86].

Велика зацікавленість до органічної системи господарювання у більшості країнах ЄС є цілком закономірною. Багато країн надають досить вагомі дотації фермерам, які вирішити відмовитися від хімії на користь органічному виробництву.

Враховуючи, вище викладене можна з впевненістю сказати, що ринок органічної продукції в країнах ЄС активно розвивається. Кожного року збільшується відсоток земель на яких впроваджується органічне сільське господарство, також збільшується обсяг споживання органічної продукції. Європейці розуміють та знають переваги екологічних продуктів, тому більшість з них готові за них переплачувати. Країни ЄС імпортують органічні продукти з багатьох країн світу. Розвиток органічного сектору стимулюється великою кількістю програм, концепцій. Органічним виробникам надаються додаткові переваги та пільги.

3.2. Правове регулювання органічного сільського господарства в країнах Європейського Союзу

Правовий режим органічного виробництва в Європі формувалася та вдосконалювалася протягом 1980–2000-х років. Для розроблення відповідної правової бази у складі Європейської Комісії створили робочу групу. Під час розробки законодавчих проєктів, активну участь брали Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху та держави-члени ЄС. Наприкінці 1980-х рр. Європейська Комісія, визначила за необхідне скласти проєкт директиви, що врегулювала б порядок виробництва органічної продукції, та забезпечила належний контроль за ринком органічної продукції. У червні 1990 року у Будапешті під час конференції IFOAM була створена Робоча група.

У січні 1993 р. вступив в дію Регламент Ради (ЄС) № 2092/91 від 24 червня 1991 р., що визначив основні правові аспекти органічного виробництва сільськогосподарської продукції та позначень. З цього моменту в Європі

виробництво органічної продукції здійснюється відповідно до вимог законодавства [87].

Наступним нормативно-правовим актом, став Регламент (ЄС) № 207/93 від 29 січня 1993 р. Зокрема він визначив добавки, допоміжні речовини та не органічні сільськогосподарські інгредієнти, які можна використовувати при виробництві органічної продукції [88].

У червні 2004 р. Комісією було прийнято Європейський план щодо органічних продуктів харчування та органічного виробництва.

28 червня 2007 р. було прийнято Регламент Ради (ЄС) № 834/2007 щодо органічного виробництва та маркування органічної продукції та відміну Регламенту № 2092/91 (чинності набрав 1 січня 2009 р.) [75]. Під час прийняття даного Регламенту були переглянуті основні вимоги до органічного виробництва та маркування органічної продукції, визначено цілі, принципи та правила виробництва органічної продукції на всіх стадіях виробництва, порядок підготовки та розподілу продукції, також встановлюється чітка система контролю. Завдяки Регламенту забезпечується сталий розвиток органічного виробництва, здійснюється ефективне функціонування ринку органічної продукції.

Регламент Комісії (ЄС) № 889/2008 був прийнятий 5 вересня 2008 р., [89] та ним було визначено детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Регламенту Ради (ЄС) 834/2007 щодо органічного виробництва і маркування органічних продуктів.

Уся органічна продукція, що вироблена до принципів органічного виробництва ЄС повинна бути маркованою логотипом ЄС для органічної продукції, або ще називають «євролисток». Маркування логотипом повинно супроводжуватися кодовим номером контролюючого органу, що здійснює сертифікацію та інспектування, оператора який здійснював останню фазу виробництва або переробки. Такий логотипом може доповнюватися додатковими маркуваннями приватної або національної системи маркування.

Регламент Комісії (ЄС) № 1235/2008 був прийнятий 12 грудня 2008 р., яким було встановлено правила імпорту органічних продуктів з третіх держав [89]. У даному нормативно-правову акті визначено які повинні бути документи при імпорті відповідних продуктів, а також визначені умови, при яких можливий дозвіл вільного обігу товарів.

Для того, щоб експортувати органічну продукцію до країн ЄС потрібно виконати такі умови:

- Продукція пройшла процедуру сертифікації, відповідно до правил виробництва, що містяться в стандартах органічного виробництва (Регламент ЄС 834/2007, 889/2008 та Ради (ЄС) №1235/2008) [90].

- Експортна діяльність органічного оператора включена до сертифікату (28, 33 Регламенту Ради (ЄС) 834/2007) [75].

- Продукція, що експортується має відповідний сертифікат інспекції;

- У сертифікаті інспекції експортером повинен виступати оператор, що здійснює безпосередню підготовку продукції перед експортом, це пакування, маркування, зберігання.

У травні 2015 року Європейською Комісією було проголошено Настанови, якими встановлюються додаткові заходи контролю імпорту органічних продуктів, які походять з таких країн, як Україна, Білорусь, Таджикистан, Молдова, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація, Грузія. У 2016 та 2017 році, Комісія переглянула відповідні Настанови та залишила без змін додаткові заходи контролю для вище перелічених країн. Листом від 08.01.2018 року продовжено та доповнено додаткові заходи контролю для України, Російської Федерації та Казахстану. 28 листопада 2018 було прийнято рішення щодо посилення контролю та заходів звітності відносно продуктів імпорту з України, Російської Федерації, Казахстану та Республіки Молдови [91].

Додаткові заходи контролю полягають у проведенні додаткових ретельних перевірок продукції, зокрема беруться зразки та здійснюються лабораторні випробування, орган сертифікації повинен провести щонайменше 2 фізичні інспекції оператора, одна з яких – незапланована, у випадку якщо

господарство проходить сертифікацію вперше, контролюючий орган повинен здійснити першу інспекцію кожної ділянки до посіву культури на цій ділянці.

Україна входить до числа таких держав, внаслідок того, що на національному рівні виробництво органічної сільськогосподарської продукції знаходиться поза межами правового регулювання. Це викликає недовіру з боку ЄС. Відсутність системи контролю, наявність псевдо-органічних продуктів негативно впливають на експортний потенціал нашої держави. Насамперед, додаткові перевірки вимагають часу та коштів, тому невеликі фермерські господарства інколи навіть не пробують експортувати свою продукцію.

Також у 2016 році Комісією було розроблено систему електронної сертифікації для імпорту органічних продуктів, вона є обов'язковою для всіх учасників експортно-імпортних операцій. Електронна система TRACES використовується з жовтня 2017 року, вона дозволяє відстежувати переміщення органічних продуктів по всій території ЄС [91]. Дана система покликана привести у електронний режим весь документообіг, а також ввести стандартизовані процедури між всіма ланками органічного трейдингу в ЄС. Всі оператори органічного ринку повинні отримувати електронні сертифікати інспекцій. Система дозволяє контролювати обіг органічних продуктів на території всіх країн ЄС.

Регламент Комісії (ЄС) №710/2009 від 5 серпня 2009 р. [87] визначив детальні правила органічного виробництва тварин аквакультури та морських водоростей. Регламент Комісії (ЄС) № 203/2012 від 8 березня 2012 р., однією з галузей органічного виробництва визначив органічне виноробство.

Регламент Комісії (ЄС) № 392/2013 від 29 квітня 2013 р. [88] доповнив Регламент № 889/2008 новими положеннями щодо системи контролю виробництва органічної продукції. Передбачається обмін інформацією щодо органічного виробництва між контрольними органами, установами та державними органами, а також і між державами-членами та Комісією ЄС. Тобто контроль, за ринком органічної продукції набуває міжнародного значення.

У ЄС функціонує статистична організація Євростат, вона займається збором статистичної інформації по країнах-членам ЄС та гармонізацією статистичних методів використовуваних даними країнами. Зокрема для реалізації політики обміну інформацією, Євростатом були розроблені стандартизовані статистичні форми, що дозволяють отримати статистичні дані, у розрізі по кожній країні ЄС [92].

У даних формах міститься інформація про: кількість земельних площ зайнятих під органічним виробництвом; число зареєстрованих органічних операторів що займаються органічним виробництвом та переробкою; кількість суб'єктів що здійснюють імпорт органічної продукції; об'єм валових зборів органічної продукції рослинного походження; обсяги органічної продукції тваринного походження та кількість поголів'я тварин, що використовуються для виробництва органічної продукції. Отримані статистичні відомості про органічне виробництво ЄС викладаються на сайті Євростату, їх можуть переглянути всі категорії користувачів.

Законодавство ЄС у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції не стоїть на місці та постійно вдосконалюється новими положеннями, залежно від ситуації що склалась. Постійно переглядаються правила та стандарти регулювання виробництва органічної продукції, вони повинні відповідати спільним цілям та інтересам країн-членів ЄС, а також світовим правилам торгівлі. У 2017 році Комітет із питань сільського господарства ЄС прийняв рішення про розроблення нового законодавства у сфері виробництва та маркування органічної продукції, воно повинно набрати чинності у 2021 році (у випадку прийняття) [78].

Враховуючи, що органічне господарство активно розвивається та поширюється в останні 10 років, ЄС зацікавлений у впровадженні органічної сфери господарювання для того, щоб зменшити частку імпорту відповідної продукції.

Внаслідок постійного дослідження та вдосконалення законодавчої бази в сфері органічного виробництва, європейський ринок органічних продуктів досяг високого рівня, який ґрунтується на забезпеченні чесної конкуренції, належного функціонування а також підтримання та виправдання довіри споживачів до продуктів, маркованих як органічні.

На національному рівні кожна країна-учасниця ЄС, має відповідне законодавство, що здійснює регулювання суспільних відносин, які виникають під час виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Франція у 1980 році стала першою країною ЄС, яка прийняла національне законодавство у сфері органічного виробництва. У 1993 році також стала першою країною яка підтримала Постанову ЄЕС 2078/92 про підтримку органічного сільського господарства, у тому ж році був створений Національний ресурсний центр з органічного сільського господарства, його метою виступає надання інформації та документації, щодо економічних, технічних та законодавчих питань у сфері органічного сільського господарства. Функціонує два виключно французьких технічних регламенти: CCF Bio French Organic Standard для органічної продукції тваринного походження (кролики, равлики, страуси, аквакультури) та технічний регламент виробництва органічної сировини та кормів для домашніх тварин [80, 94].

Щодо державного регулювання ринком органічної продукції то уповноваженим органом влади Франції з питань органічного виробництва виступає Національний інститут походження та якості (Institut national de l'origine et de la qualite). Сертифікаційні органи повинні мати відповідну акредитацію, яку здійснює Акредитаційний комітет Франції (Comité français d'accréditation).

Для впровадження органічної системи господарювання, на державному рівні у Франції функціонує ряд програм підтримки органічного сектору. Спочатку у Франції перевага у наданні фінансової підтримки надавалася господарствам, що впроваджують органічну систему господарювання, органічні фермери могли отримувати субсидії тільки в перехідний період. Розмір субсидії

коливається залежно від регіону і може складати від 7600 євро до 30400 євро на рік. Також фермери можуть скористатися доступними податковими кредитами у сумі 2500 євро на одного виробника на рік, та додатково 400 євро на гектар (однак не більше 4000 євро на ферму на рік). У деяких регіонах Франції можна отримати субсидії на витрати що пов'язані з сертифікацією та інспектуванням виробництва [62].

Окрім безпосередньої фінансової підтримки, завдяки заходам державного регулювання здійснюється стимулювання ініціатив суб'єктів ринку органічної продукції, щодо збуту, тренінгів та наукових досліджень. Взагалі внаслідок впровадження такої політики, у державі значно збільшилися обсяги кількості земель, що використовуються під органічне виробництво, та здійснюється активний розвиток органічної системи господарювання в цілому.

Польща відноситься до країн де органічне виробництво розвивається досить швидкими темпами. Основним нормативно-правовим актом, яким визначено основні засади органічного виробництва в Польщі виступає Закон від 25 червня 2009 року, яким визначено завдання та функції органів державного управління у сфері органічного сільського господарства під час впровадження положень Регламенту Ради (ЄС) від 28 червня 2007 року № 834/2007 [95].

Міністерство сільського розвитку та розвитку сільських територій Польщі виступає державним органом, що здійснює контроль за ринком органічної продукції. Сертифікацією та інспектуванням займаються приватні компанії, які отримали авторизацію від міністерства, а також акредитовані Акредитаційним центром Польщі.

У 2017 році в Польщі діяли 11 органів із сертифікації, з яких 6 мали повні повноваження (наприклад, EKOGRWARANCJA PTRE Sp. Z o.o., PNG Sp. Z o.o. BIOCERT MAŁOPOLSKA Sp. O.o.). Інспекція сільського господарства та якості харчових продуктів (Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Agricultural and Food Quality Inspection), здійснює державний нагляд за органами

сертифікації, проводить вибіркоче інспектування виробництва органічних продуктів, збирає статистичні дані [80, 95].

У Польщі фермери можуть отримати державну допомогу одразу за декількома напрямками. Насамперед, фермери отримують дотації за участь у системах контролю якості харчових продуктів, тобто за допомогою постійного моніторингу з боку державних органів перевіряють відповідність продукції стандартам ЄС. Також, виділяється допомога на рекламну та інформаційну діяльність. Компенсується до 70% витрат на рекламу та популяризацію органічної продукції. Допомога надається на компенсування витрат, що пов'язані з переходом до органічної системи господарювання. У середньому допомога у перехідний період складає 240 євро за 1 га [95].

Німеччина виступає лідером серед країн ЄС за обсягом ринку органічної продукції, на світовому ринку поступається лише США. Правове регулювання ринку органічної продукції у Німеччині здійснюється Законом про органічне сільське господарство (Öko-Landbaugesetz, ÖLG), який був прийнятий у 2002 р., а у 2009 р. адаптований до вимог законодавства ЄС із питань органічного сільського господарства [94].

Німеччина має федеральний устрій, а отже на території держави функціонують 16 наглядових органів федеральних земель, які відповідають за контролюючі органи, що працюють на органічному ринку Німеччини. Акредитацією сертифікаційних органів займаються дві установи, це Німецька акредитаційна установа (Die Deutsche Akkreditierungstelle GmbH (DAkks) та Державна акредитаційна організація Ганновер (Staatliche Akkreditierungstelle Hannover, AKS Hannover). Приватні сертифікаційні органи здійснюють контроль та моніторинг за дотриманням законодавства ЄС щодо органічного виробництва на місцях.

Всі органічні продукти повинні маркуватися національним логотипом Німеччини Bio-Siegel (органічний друк). У випадку, якщо оператори проходять процедуру сертифікації відповідно до стандартів виробництва органічної

продукції ЄС, також можуть маркувати вироблену продукцію національним логотипом, це вже по бажанню.

Загальноєвропейський логотип органічної продукції є обов'язковим для продуктів в межах ЄС. Також, в Німеччині функціонує велика кількість приватних органічних стандартів та маркувань, вони переважно виступають власністю фермерських асоціацій, наприклад Demeter, Naturland, Bioland [74].

Фінансова підтримка органічного сектору в Німеччині бере свій початок з 1989 року. Фінансування органічного виробництва в Німеччині здійснюється за рахунок коштів ЄС, державного уряду а також урядів федеральних земель. З 1994 року впроваджується підтримка на рівні федеральних земель. Кожна федеральна земля розробила власну програму підтримки органічного сектору та володіє можливостями регулювати обсягами фінансування.

Також, у більшості федеральних земель, фермери можуть отримати право на допомогу у розмірі до 530 євро на одну ферму, для відшкодування витрат на органічну сертифікацію. Діють різні ставки державної підтримки, все залежить від того чи господарство знаходиться у стадії перехідного періоду чи займається органічним виробництвом повноцінно.

На державному рівні, уряд бере участь лише в тих заходах, що підпадають під фінансування в рамках «Спільного завдання щодо вдосконалення сільськогосподарської структури та захисту берегової зони» (ГАК). Державний уряд здійснює фінансування таких програм, якщо вони виконуються федеральними землями у відповідність з принципами ГАК. Національні фонди фінансуються у розмірі 60:40 державним урядом та федеральним землями [61].

Чеське органічне виробництво почало розвиватися з 1898 року, роком пізніше були прийняті перші національні стандарти які базувалися на основних стандартах Міжнародної Федерації органічних сільськогосподарських рухів. Почали створюватися асоціації органічних фермерів, а держава в свою чергу стимулювала розвиток даної галузі шляхом надання субсидій з розрахунку на гектар, це значно вплинула на розвиток органічного виробництва в державі.

У 2000 році в Чехії було прийнято Закон про екологічне сільськогосподарське господарство, а 2003 року затверджується Національний план дій з розвитку екологічного сільського господарства на наступні 10 років. З моменту вступу до ЄС держава дотримуються єдиних принципів органічного виробництва даного міждержавного утворення [94].

Площа органічних угідь у Чеській Республіці становила у 2017 році 520 032 га, проте статистичні дані свідчать про те, що за останнє десятиріччя приріст складає більше 51%. Виробництвом органічної продукції займаються 5 275 господарств, а обсяг ринку у 2016 році склав 94 млн га євро. Великих гравців з великим парком землі на ринку органічної продукції немає, в основу працюють фермери і компанії, які обробляють від 50 до 500 га, досить рідко – більше 100 га. Органічна торгівля виступає найшвидшою галуззю харчової промисловості держави [79, 96].

Уповноваженим органом влади, що забезпечує здійснення політики у сфері органічного виробництва виступає Міністерство сільського господарства Чеської Республіки. Система контролю ринку органічної продукції у Чехії є державно-приватною. Державний контроль здійснює Центральний інститут нагляду та перевірки у сфері сільського господарства Чеської Республіки. Чеський інститут акредитації здійснює акредитацію приватних сертифікаційних органів, які в свою чергу займаються інспектуванням та сертифікацією операторів.

Закон Чехії, що регулює виробництво, обіг та маркування органічної продукції вимагає, щоб продукція виготовлена в державі підлягала обов'язковому маркуванню національним органічним логотипом. Однак, після впровадження обов'язкового використання органічного логотипу ЄС, національний логотип втрачає свою важливість, адже не несе ніякої додаткової інформації для споживачів.

Чехія активно підтримує розвиток органічного виробництва у своїй державі. Допомога фермерам надається шляхом надання субсидій. Механізм надання такої допомоги подібний до більшості країн-членів ЄС. Субсидії

починають надавати, в період переходу на органічне виробництво, потім допомога виплачується в такому ж обсязі на постійній основі на всю площу сертифікованих земель на території господарств. Також, здійснюється інформаційна політика просування органічних продуктів харчування. Уряд підтримує проведення органічних конкурсів таких, як «Місяць органічних харчових продуктів», та «Органічний продукт року». Постійно відбуваються науково-практичні конференції, зустрічі. Існують нагороди Міністра, що визначають найкраще органічне господарство року та людей, які зробили внесок у розвиток органічного сектору Чеської Республіки. Чеські державні структури, банки, страхові компанії такі, як Чеський експортний банк, EGAP, торгово-промислові палати і чеське Міністерство торгівлі і промисловості, активно підтримують чеські компанії у їх розвитку на зарубіжних ринках [94, 96].

Отже, правове регулювання виробництва, обігу та маркування органічної продукції в ЄС постійно розвивається та вдосконалюється. Законодавство періодично переглядається, вносяться відповідні зміни, приймаються нові законодавчі акти. Всі країни ЄС дотримуються загальноприйнятих європейських принципів виробництва органічної продукції. На національному рівні, у кожній країні прийнято ряд законодавчих актів, якими врегульовуються питання, що виникають під час ведення органічного сільського господарства.

Франція виступає першою країною, яка на законодавчому рівні врегулювання порядок та вимоги до ведення органічного господарства. Розвиток органічного сектору, у кожній країні ЄС стимулюється, шляхом надання пільг, популяризацією органічного виробництва, наявністю ефективної системи дорадчих послуг, можливістю отримати всі необхідні знання у сфері органічного виробництва.

ВИСНОВКИ

За результатами проведено дослідження було вирішено поставлені завдання. На основі чого можна зробити наступні висновки.

1. Органічне сільське господарство, як самостійний напрямок господарської діяльності запровадилося в 1940-х роках, у США та Європі. Єдиного підходу до того, що слід розуміти під органічним виробництвом немає, багато науковців ототожнюють такі поняття, як «органічне землеробство», «екологічне сільське господарство», «органічне виробництво» та інші. Відповідно до законодавства України, під органічним виробництвом, слід розуміти, сертифіковану діяльність, що пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (включаючи всі стадії технологічного процесу, тобто первинне виробництво, підготовка, обробка, змішування, пакування, переробка та інші зміни стану продукції), що проводяться з чітким дотримання вимог законодавства у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

2. Органічна система господарювання має ряд переваг порівняно з традиційною. До таких можна віднести економічні, екологічні та соціальні переваги. Насамперед, органічне виробництво турбується про навколишнє середовище та забезпечує споживачів якісною, екологічно чистою продукцією. Впровадження такої системи господарювання на території нашої держави є досить актуальним питанням. Враховуючи стан ґрунтів в Україні, їх забрудненість, деградацію та статистику втрачання поживних речовин, саме органічне землеробство зможе виправити ситуацію, що склалась. Під час органічного землеробства забороняється використовувати мінеральні добрива, хімікати, внаслідок яких руйнуються ґрунти. Станом на 2018 рік, всього лише 0,7% від загальної кількості земель сільськогосподарського призначення використовується під органічне виробництво. Це дуже малий відсоток, а отже в

України є значний потенціал впроваджувати такий вид господарювання, території вдосталь.

3. Ринок органічної продукції в Україні поступово розвивається. На жаль, офіційна статистика про стан органічного ринку в нашій державі відсутня. Така, ситуація дещо негативна впливає на розвиток органічного сектору, адже ні виробники ні споживачі не можуть в повній мірі довіряти тій інформації якою володіють. Щодо споживання органічної продукції, то на сьогодні більшість продукції, що вироблена на території нашої держави експортується. Така, ситуація виникає внаслідок того, що українці не довіряють виробникам, тому, що на прилавках магазинів велика кількість псевдо-органічної продукції. Зокрема, можна виділити такі проблеми, що гальмують розвиток органічного виробництва в Україні: нерозвиненість внутрішнього ринку споживання, відсутність системи інформування споживачів про переваги органічної продукції; низький рівень життя населення; велика націнка на органічні продукти харчування; наявність псевдо-органічної продукції.

4. Розвитком та впровадженням органічного виробництва в Україні, найчастіше займаються громадські організації, спілки та іноземні інвестори. На державному рівні відсутній конкретний план дій, відповідно до якого повинен розвиватися органічний сектор, це виступає великою проблемою. Для ефективного розвитку внутрішнього ринку органічної продукції потрібно вибудувати модель державного регулювання, що буде працювати. Основними складовими державного регулювання виступають: законодавче та нормативне забезпечення; науково-дорадча підтримка; маркетингова та інформаційна підтримка; зовнішньо-економічна діяльність; забезпечення безпеки та якості органічної продукції.

5. Під час дослідження було проаналізовано всі законодавчі акти, якими здійснюється правове регулювання суспільних відносин які виникають під час ведення органічного сільського господарства. В умовах євроінтеграції, було прийнято ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», у якому враховано законодавство ЄС

у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Даний законодавчий акт врегульовує суспільні відносини, що виникають при виробництві, обігу та маркуванні органічної продукції. Більшість підзаконних законодавчих актів, на які здійснюється посилання у вище зазначеному законі вже прийнято, однак ще не всі працюють, тобто мають лише нормативне закріплення. Отже, можна стверджувати що виробництво органічної продукції в Україні, до тепер законодавчо не врегульовано. Після вдосконалення та приведення в порядок законодавства, було б доцільно звернутися до ЄС про визнання еквівалентності законодавчих норм. Враховуючи, що більшість українські виробники орієнтовані на експорт своєї продукції, це значною мірою спростило б вихід на закордонні ринки органічної продукції.

6. Процедура сертифікації органічного виробництва, виступає основою стадією виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Саме під час проведення сертифікації відбувається перевірка, чи відповідає виробництво продукції вимогам та принципам що встановлені для органічної системи господарювання. Взагалі існують міжнародні, національні та приватні стандарти виробництва органічної продукції. Українські національні стандарти, були прийняті зовсім недавно, тому на сьогодні поки, що не працюють.

7. Державна підтримка органічного сектору, повинна реалізовуватися шляхом надання додатковий пільг органічним виробникам, субсидій, також шляхом організації науково-дорадчої підтримки, наявністю спеціальних програм навчання органічному господарюванню та політикою популяризації органічних продуктів харчування серед населення. На сьогодні можна констатувати відсутність державної підтримки органічних операторів. Виробники органічної продукції можуть, взяти участь у державній програмі підтримки агропромислового-комплексу та отримати фінансову допомогу на поворотній основі у розмірі 500 тис. грн, виділення коштів відбувається на конкурсній основі. У 2019 таку підтримку змогли отримати тільки 3 органічних операторів. Тобто, на сьогодні розвиток органічного виробництва в нашій державі не являється пріоритетним напрям агропромислового-комплексу.

8. Дослідивши ринок органічної продукції в ЄС, можна з впевненістю говорити про його стабільний розвиток. У більшості країнах-членів ЄС, щороку збільшуються площі земель зайнятих під органічним виробництвом, зростає кількість виробників органічної продукції, збільшується імпорт органіки з інших країн світу. ЄС на законодавчому рівні закріплює розвиток органічного сільського господарства пріоритетним, та вживає всі необхідні заходи для впровадження даної системи господарювання. Розвиток органічного сектору ЄС здійснюється відповідно Стратегії «Від ферми до виделки» що була прийнята у 2020 році. До 2030 року планується що 25% сільськогосподарських земель ЄС будуть використовуватися під органічне землеробство. Майже у кожній країні-члена ЄС на національному рівні закріплені Плани дій, щодо впровадження та розвитку органічного сільського господарства на відповідній території. У даних планах визначено конкретні цілі та механізми їх реалізації.

9. Правове регулювання органічного сектору в ЄС здійснює Регламент (ЄС) 834/2007 від 28 червня 2007 року, Регламент (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 року, Регламент (ЄС) №1235/2008 від 8 грудня 2008 року, Регламент (ЄС) № 271/2010 від 24 березня 2010 року. Законодавча база, якою здійснюється врегулювання суспільних відносин, що виникають при веденні органічного сільського господарства постійно розвивається та вдосконалюється, відповідаючи умовам сьогодення. В ЄС функціонує ефективна система контролю за ринком органічної продукції. Взагалі на території ЄС функціонує три види систем контролюючих органів: державна, приватна, державно-приватна.

10. У більшості країнах ЄС реалізуються програми державної підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Підтримка полягає в наданні субсидій, певних пільг, доступних кредитів, функціонують спеціальні установи які здійснюють підготовку кадрів для органічної сфери, допомагають фермерам розібратися в певних питаннях, займаються популяризацією органічної системи господарювання та здорових продуктів харчування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камінська А.І. Світовий досвід розвитку органічного виробництва. *АГРОСВІТ*. 2020. №17-18. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/17-18_2020/5.pdf (дата звернення 11.09.2020)
2. Шкутаров О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: екологічно-економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : ДІА, 2015. 248 с. URL: https://agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/Monography/shkuratov/Shkuratov_a5.pdf (дата звернення 13.09.2020)
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України № 2496-VIII від 10.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 11.09.2020)
4. Чурилова Т.М., Сиротенко Т.С. Правові аспекти державної підтримки органічного виробництва в Україні. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Study of modern problems of civilization», 19-23 жовтня 2020 р., Осло, Норвегія*. 2020. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/V-Conference-19-23-Oslo-Norway-book.pdf> (дата звернення 30.11.2020)
5. Куліш А.П. Розвиток конкурентоспроможного органічного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №1. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2019/9.pdf (дата звернення 13.09.2020)
6. Корнієнко Г. Правові аспекти органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2020. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/124-130_6.pdf (дата звернення 30.10.2020)
7. Результати наукових досліджень підготовлено на основі матеріалів X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель

сільськогосподарського призначення / І.П. Яцук. Київ: ДУ «Інститут охорони ґрунтів України», 2018. С. 66. URL: <http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/2-Моніторинг-compressed.pdf> (дата звернення 30.10.2020)

8. Статистичний бюлетень «Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур». Офіційний сайт Державної служби статистики України : веб-сайт. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_mod_bl.htm (дата звернення 08.09.2020)

9. Тертична О., Рябуха Г., Бутурлим Д. Еколого-економічні особливості органічного землеробства України та ЄС. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. №1 (21). URL: http://journals.stu.cn.ua/problems_and_prospects_economics_management/article/view/211377/211414 (дата звернення 08.09.2020)

10. Обсяг світового ринку органічної продукції перевищив \$101 мільярдів. Пропозиція : веб-сайт. URL: <https://propozitsiya.com/ua/obsyag-svitovogo-rynku-organichnoyi-produkciyi-perevyshchuv-101-milyardiv> (дата звернення 08.09.2020)

11. Органічне виробництво в Україні зростає в 5 разів швидше, ніж у ЄС. Agropolit.com : веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/news/12556-organichne-virobnitstvo-v-ukrayini-zrostaye-u-5-raziv-shvidshe-nij-v-yes> (дата звернення 10.09.2020)

12. Внутрішній ринок органічної продукції України, експорт та імпорт за 2019 рік. Agropolit.com : веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/infographics/view/95> (дата звернення 10.09.2020)

13. Ємцев В.І, Ємцева Г.Ф. Соціально-економічні аспекти виробництва органічної продукції в Україні. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2019. Т. 25, № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2019_25_2_10 (дата звернення 10.09.2020)

14. Ткаченко А.С. Стан та перспективи органічного сільського господарства у регіонах України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2018. №2. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2018/02/10.pdf> (дата звернення 05.11.2020)
15. СНАУ першим в Україні отримав статус органічного оператора по вирощуванню рослин. Сумський національний аграрний університет України : веб-сайт. URL: <https://snau.edu.ua/snau-pershim-v-ukraini-otrimav-status-organichnogo-operatora-po-viroshhuvannyu-roslin/> (дата звернення 30.10.2020)
16. Лупенко Ю. О. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції. *Органічне виробництво і продовольча безпека зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф.* URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/689/1/Organic_20132_3-9.pdf (дата звернення 01.11.2020)
17. Чайка Т.О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : монографія. Донецьк : Вид-но Ноулідж, 2013. 320 с. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4729/1/Монограф_Чайка.pdf (дата звернення 01.11.2020)
18. Ільчук А.П., Штирхун Х.І. Механізм державного регулювання ринку органічної продукції. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2016. Т. 21 Вип. 5(47) URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_5/13.pdf (дата звернення 13.09.2020)
19. Захарова Д.С. Ефективність виробництва органічної продукції сільськогосподарських підприємств : дис. к. екон. наук : 08.00.04. Рівне, 2015. 220 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/297126222.pdf> (дата звернення 13.09.2020)
20. Органічна Україна. Офіційний веб-сайт : веб-сайт. URL: <https://organicukraine.org.ua/about/> (дата звернення 11.09.2020)

21. Про Федерацію. Федерація органічного руху України : веб-сайт. URL: <http://organic.com.ua/pro-federacziyu/> (дата звернення 05.11.19)
22. Про нас. Зелене досєє : веб-сайт. URL: <http://www.dossier.org.ua/pro-nas> (дата звернення 11.09.2020)
23. Гуцаленко Л.В. Система інформаційного забезпечення якості виробництва органічної продукції. *Bioeconomics and agrarian business*. 2019. Vol. 10. №1. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/13421/11570> (дата звернення 15.09.2020)
24. Про проект. Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства : веб-сайт. URL: <http://agriculture.znau.edu.ua/ua/> (дата звернення 15.09.2020)
25. Відбулась презентація швейцарсько-української програми щодо розвитку торгівлі з вищою доданою вартістю. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a00cf9b0-9f26-4ebe-88a8-c99a877f7aa7&title=VidbulasPrezentatsiiaShveitsarskoukrainskoiProgramiSchodoRozvitkuTorgivliZVischoiuDodanoiuVartistiu> (дата звернення 17.09.2020)
26. ЄС допомагатиме Мінагропроду думати про продовольчу безпеку України — офіційно. Agropolit.com : веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/news/1694-yes-dopomagatime-minagroprodu-dumati-pro-prodovolchu-bezpeku-ukrayini--ofitsiyno> (дата звернення 17.09.2020)
27. Сумщина: Екологічні проекти профінансують зарубіжні партнери. Відкритий ліс : веб-сайт. URL: <https://www.openforest.org.ua/142809/> (дата звернення 17.09.2020)
28. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України № 2697-VIII від 22.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 18.09.2020)

29. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України № 2818-VI від 21.12.2020 р., втрата чинності 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (дата звернення 18.09.2020)

30. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України №806-2013-р від 17.10.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#Text> (дата звернення 15.09.2020)

31. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України №1437-2015-р від 17.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-p#Text> (дата звернення 13.09.2020)

32. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 588-2019-р. від 26.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-p#Text> (дата звернення 01.10.2020)

33. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1333-2020-р від 21.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 25.10.2020)

34. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.08.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.09.2020)

35. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода № 984_011 від 21.03.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 15.09.2020)

36. Методичні рекомендації щодо застосування законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Інформаційно-аналітичний портал АПК України : веб-сайт. URL: https://agro.me.gov.ua/storage/app/sites/1/organic/Organic_law%20guide%20final.pdf (дата звернення 15.09.2020)

37. Милованов Є.В. Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. *Економіка АПК*. 2018. №5. – С. 117-125. URL: http://organic.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/pravovi_zasady_regulyuvannya_organic_eu.pdf (дата звернення 05.09.2020)

38. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України № 425-VII від 03.09.2013 р. втратив чинності від 02.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-18#Text> (дата звернення 05.09.2020)

39. Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970-2019-п#Text> (дата звернення 20.09.2020)

40. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2020-п#Text> (дата звернення 20.09.2020)

41. Про затвердження Порядку ведення Переліку органів іноземної сертифікації : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України від 26.05.2020 № 985 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0506-20#Text> (дата звернення 20.09.2020)

42. Про затвердження Порядку підтвердження спеціальних знань інспектора з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції у сфері органічного виробництва : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 143 від 19.03.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0375-19#Text> (дата звернення 20.09.2020)

43. Про затвердження державного логотипа для органічної продукції : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 67 від 22.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0261-19#Text> (дата звернення 20.09.2020)

44. Про затвердження Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 1073 від 09.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0763-20#Text> (дата звернення 20.09.2020)

45. Про затвердження Порядку розгляду апеляцій на рішення органів сертифікації : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 1141 від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0805-20#Text> (дата звернення 20.09.2020)

46. Про затвердження форми заявки на внесення до Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 109 від 30.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-20#Text> (дата звернення 20.09.2020)

47. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 : Постанова Кабінету Міністрів України №1032 від 21.10.2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-sertifikaciyi-organichnogo-virobnictva-taabo-obigu->

organichnoyi-produkciyi-ta-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-23-zhovtnya-2019-r-970-10 (дата звернення 30.10.2020)

48. Мазур Т.Г., Загоруй Л.П. Особливості виробництва органічних харчових продуктів. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*. 2014. В. 29 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pzvm_2014_29%282%29__7 (дата звернення 25.09.2020)

49. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України № 771/97-ВР від 23.12.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text> (дата звернення 25.09.2020)

50. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України № 294-ІХ від 14.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення 13.09.2020)

51. Кутаренко Н.Я. Особливості сертифікації органічної продукції аграрними підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. №3 Т. 1. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2012_3_1/055-060.pdf (дата звернення 17.09.2020)

52. Хімичева Г. І., Сокотун Ж. В. Сучасні тенденції нормативно-правового забезпечення продукції органічного походження. *Вісник КНУТД*. 2015. №2 (84). URL: <https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2015-2-2/232-239.pdf> (дата звернення 17.09.2020)

53. Міжнародна Громадська Асоціація «БІОЛан Україна». Офіційна сторінка : веб-сайт. URL: <http://www.biolan.org.ua/uk/biolan-ukraine/services/> (дата звернення 17.09.2020)

54. Мінькова О.Г., Сакало В.М., Горб О.О. Маркування та сертифікація органічної продукції. *ACTUAL PROBLEMS OF ECONOMICS*. 2016. №2 (16). URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/109/1/ape_2016_2_16.pdf (дата звернення 17.09.2020)

55. Сертифікаційна компанія «Органік стандарт». Офіційна сторінка : веб-сайт. URL: <https://organicstandard.ua/ua> (дата звернення 17.09.2020)

56. Паламарчук Т. М., Русак О.П. Аналіз національного розвитку органічного виробництва в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. В.18. Ч.2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/28.pdf (дата звернення 21.09.2020)

57. Крутякова В.І., Таргоня В.С. До питання національної сертифікації органічних виробництв сільськогосподарської продукції. *Вісник аграрної науки*. 2019. №10 URL: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2019_10_12.pdf (дата звернення 21.09.2020)

58. Сергій Галашевський: Збирати дикороси краще як сертифікований органічний оператор. *Agravery* : веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/sergij-galasevskij-zbirati-dikorosi-krase-ak-sertifikovaniy-organicnij-operator> (дата звернення 21.09.2020)

59. Вартість сертифікації органічного виробництва компенсують за державні гроші. *Ягідник* : веб-сайт. URL: <http://www.jagodnik.info/vartist-sertyfikatsiyi-organichnogo-vyrobnytstva-kompensuvatymut-za-derzhavni-groshi/> (дата звернення 21.09.2020)

60. Новак Н.П. Світовий досвід державної підтримки виробництва органічної продукції. *Ефективна економіка*. 2016. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5034> (дата звернення 23.09.2020)

61. Милованов Є.В. Регіональна підтримка органічного агровиробництва у світі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. Вип. 2(52). URL: http://organic.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/regionalna_pidtrymka_organic_u_sviti.pdf (дата звернення 23.09.2020)

62. Милованов Є.В. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України. *Mechanism of Economic Regulation*, 2018. № 2. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_37/Eugene_V_MilovanovThe_B

est_World_Practices_of_Organic_Agricultural_Production_State_Support_and_Prospects_for_Ukraine.pdf (дата звернення 23.09.2020)

63. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України № 1877-IV від 24.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення 25.09.2020)

64. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України 2246-VIII від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text> (дата звернення 25.09.2020)

65. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України № 2629-VIII від 23.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text> (дата звернення 25.09.2020)

66. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам : Постанова Кабінету Міністрів України № 1102 від 25.08.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-п#Text> (дата звернення 30.09.2020)

67. Лише три виробники органіки за рік отримали дотації на сертифікацію. Agroporta : веб-сайт. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/vlast/lish-tri-proizvoditelya-organiki-za-god-poluchili-dotatsii-na-sertifikatsiyu/?fbclid=IwAR11Dh3QljwES-W3Yrqw-llSF2qMJqnggM9QE8ie5D7UbhVUqZCayTwUPGA> (дата звернення 30.09.2020)

68. Держпідтримка АПК: фокус у 2020 році та стратегія на 2021-2023 роки. Agropolit – веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/783-derjpidtrimka-apk-fokus-u-2020-rotsi-ta-strategiya-na-20212023-roki> (дата звернення 30.09.2020)

69. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України №106 від 07.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-п#Text> (дата звернення 29.09.2020)

70. Самсонова Я.О. Державно-правове забезпечення механізмів стимулювання виробництва органічної продукції. *ISSN 2414-990X. Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. – С. 164-175. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pz_2017_139_18 (дата звернення 29.09.2020)

71. Проєкт Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021 – 2027 роки. Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації : веб-сайт. URL: https://loda.gov.ua/agr_prohramy (дата звернення 30.09.2020)

72. Програма розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період 2020 року : Рішення Сумської обласної ради від 27.04.2018 р. URL: http://www.apk.sm.gov.ua/images/docs/programa_apk_2020/19-session-19_7-skl.pdf (дата звернення 30.09.2020)

73. Програми розвитку АПК. Департамент агропромислового розвитку Сумської ОДА : веб-сайт. URL: <http://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/123> (дата звернення 30.10.2020)

74. Савенко Г.Є. Органічне сільське господарство ЄС: тенденції розвитку та досвід регулювання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2017. №1. Т. 28(67). URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2017/28_67_1/13.pdf (дата звернення 05.11.2020)

75. Council Regulation (EC) No. 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing Regulation (EEC) No. 2092/91 URL : http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec_2007.pdf (дата звернення 08.11.2020)

76. Стратегія «Від ферми до виделки» заради справедливої, здорової та екологічно дружньої продовольчої системи. Неофіційний переклад виконаний в рамках проєкту ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та

продовольчої політики в Україні» (SAFPI). URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/08/EU_-Farm-to-Fork-Strategy_UA_fin.pdf (дата звернення 15.10.2020)

77. Ужва А.М. Конвергенція сталого розвитку аграрної сфери України до спільної аграрної політики Європейського Союзу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. В. 9. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/41.pdf> (дата звернення 05.10.2020)

78. Овчаренко А.С. Міжнародні та регіональні програми підтримки та популяризації органічного виробництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. В. 28. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/28-2017/28-2017.pdf#page=42> (дата звернення 05.10.2020)

79. Данія повністю переходить на органіку? Пропозиція : веб-сайт. URL: <https://propozitsiya.com/ua/daniya-povnistyu-perehodyt-na-organiku> (дата звернення 05.10.2020)

80. Бурляй О.П., Бурляй О.Л. Зарубіжний досвід екологізації сільського господарства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 2. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/19_2019/11.pdf (дата звернення 05.10.2020)

81. Васирина О.Р. Перспективи ринку органічної продукції в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернетконференції, 19-21 березня*. 2019 р. Ч. 2. Львів. 2019. URL: http://www.lnau.edu.ua/lnau/attachments/050_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf#page=242 (дата звернення 10.10.2020)

82. В Іспанії виробники органічних продуктів ледве встигають за попитом. SEEDS : веб-сайт. URL: <https://www.seeds.org.ua/v-ispanii-virobniki-organichnix-produktiv-ledve-vstigayut-za-popitom/> (дата звернення 10.10.2020)

83. Органічний ринок: скільки споживають органіки в світі та яка там частка української продукції. Agroportal : веб-сайт. URL: http://organic-farm.runsite.com.ua/organichniy-rinok-skilki-spozhivayut-organiki-v-sviti-ta-yaka-tam-chastka-ukrayinskoji-produkciyi?fbclid=IwAR2IXWDdR8UxQvGK9E8LVIp9dEHO5X0rjzcbi7leqS22C0tuWH_yOs803II (дата звернення 10.10.2020)

84. Україна є першим постачальником органічної продукції в ЄС на європейському континенті. Agroportal : веб-сайт. URL: <https://agroportal.ua/ua/news/ukraina/ukraina-yavlyaetsya-pervym-postavshchikom-organicheskoi-produktsii-v-es-na-evropeiskom-kontinente/> (дата звернення 05.11.2020)

85. Берзіна С.В., Капотя Д.Ю., Бузан Г.С. Екологічна сертифікація та маркування. Методичний довідник. – К.: вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 114 с. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Ekologichne_markuvannya/ecolabel_book.pdf (дата звернення 15.10.2020)

86. Чичкало-Кондрацька І.Б., Новицька І.В. Світовий досвід просування органічної продукції. *Ефективна економіка*. 2018. №2. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/download/1064/983> (дата звернення 17.10.2020)

87. Мельник В.О. Генеза правового регулювання міжнародних відносин у сфері органічного виробництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування*. 2014. В. 197. Ч. 3 URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/download/1639/1591> (дата звернення 17.10.2020)

88. Мельник В.О. Зарубіжний досвід правового регулювання органічного виробництва (порівняльно-правовий аспект). *Науковий вісник*

Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. В. 197 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2014_197%282%29__14 (дата звернення 10.10.2020)

89. Commission Regulation (EC) No. 889/2008 laying down detailed rules for the implementation of Council Regulation (EC) No. 834/2007 on organic production and labelling of organic products with regard to organic production, labelling and control. URL : [<http://rosorganic.ru/files/reglament-ec-889-2008.pdf>] (дата звернення 20.10.2020)

90. Мазур В.А., Ковальчук С.Я. Специфіка ринку органічної продукції: національний та європейський аспект. *ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики*. 2018. №4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_4_3 (дата звернення 25.10.2020)

91. Галашевський С.О., Галашевська Ю.А., Білич А.В., Практичний довідник органічного експортера до ЄС. Київ, Берлін. 2019. В. 2. URL : http://agritrade-ukraine.com/images/ATU/Практичний_довідник_органічного_експортера_до_ЄС_випуск_2.pdf (дата звернення 25.10.2020)

92. Цаль-Цалко Ю.С. Статистичний і бухгалтерський облік органічного виробництва. *Наукові горизонти*. 2018. №5 (68). URL : <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9543> (дата звернення 05.11.2020)

93. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн. URL : https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/03/FiBL_PossibilitiesOfStateSupport.pdf (дата звернення 25.10.2020)

94. Артиш В.І. Досвід Польщі щодо органічного виробництва та перспективи його розвитку в Україні. *Науковий вісник НУБІП України*. 2018. №284. URL : <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/view/11298> (дата звернення 30.10.2020)

95. Україна, Росія і Казахстан не є конкурентами ЄС на ринку органічної продукції – вони його невід'ємна частина – Agriwell. АПКІНФОРМ : веб-сайт.

URL : <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1506790> (дата звернення 30.10.2020)

Сиротенко, Т.С. **Правові та організаційні аспекти органічного виробництва в Україні** [Текст]: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра; спец.: 081 – право /Т. С. Сиротенко; наук. керівник Т.М. Чурилова. - Суми: СумДУ, 2020. - 94 с.